

EUROPESE CENTRALE BANK
BANKENTOEZICHT

Gids inzake klimaat- en milieurisico's

Toezihtsverwachtingen ten aanzien van risicobeheer en informatieverschaffing

NB: dit document is de ontwerp-gids waarover een openbare raadpleging heeft plaatsgevonden en derhalve achterhaald. Voor de actuele versie wordt verwezen naar de definitieve gids inzake klimaat- en milieurisico's (november 2020)

BANKENTOEZICHT

mei 2020

BANKTILSYN BANKU UZRAUDZĪBA

BANKŪ PRIEŽĪŪRA NADZÓR BANKOWY

VIGILANZA BANCARIA

BANKFELÜGYELET

BANKING SUPERVISION

SUPERVISION BANCAIRE BANČNI NADZOR

MAOIRSEACHT AR BHAINCÉIREACHT NADZOR BANAKA

BANKING SUPERVISION

PANGANDUSJÄRELEVALVE

SUPERVISÃO BANCÁRIA

BANKOVNI DOHLED

БАНКОВ НАДЗОР BANKTILSYN

BANKENAUF SICHT

ΤΡΑΠΕΖΙΚΗ ΕΠΟΠΤΕΙΑ PANKKIVALVONTA

SUPRAVEGHERE BANCARĂ BANKOVÝ DOHLAD

SUPERVIŽJONI BANKARJA

SUPERVISIÓN BANCARIA

BANKING SUPERVISION

BANKENAUF SICHT

SUPERVISÃO BANCÁRIA

Inhoud

1	Inleiding	3
2	Werkingsfeer en toepassing	6
2.1	Toepassing op belangrijke instellingen	6
2.2	Datum van toepassing	6
2.3	Toepassing minder belangrijke instellingen	7
2.4	Algemeen prudentieel kader	7
3	Klimaat- en milieurisico's	10
3.1	Definities	10
3.2	Kenmerken klimaat- en milieurisico's	10
3.3	Waarnemingen in inventarisaties	14
4	Toezichtsverwachtingen bedrijfsmodellen en bedrijfsstrategieën	16
4.1	Bedrijfsomgeving	16
4.2	Bedrijfsstrategie	18
5	Toezichtsverwachtingen governance en risicobereidheid	21
5.1	Leidinggevend orgaan	21
5.2	Risicobereidheid	23
5.3	Organisatiestructuur	26
5.4	Rapportage	28
6	Toezichtsverwachtingen risicobeheer	31
6.1	Risicobeheerkader	31
6.2	Beheer kredietrisico	35
6.3	Beheer operationeel risico	38
6.4	Beheer marktrisico	39
6.5	Scenarioanalyse en stresstests	41
6.6	Beheer liquiditeitsrisico	42
7	Toezichtsverwachtingen informatieverstopping	44

Beleid en procedures informatieverschaffing	44
Inhoud informatieverschaffing klimaat- en milieurisico's	47
Literatuur	50

1 Inleiding

Na goedkeuring van het klimaatakkoord van Parijs en de Agenda voor duurzame ontwikkeling 2030 van de Verenigde Naties, beide in 2015, zetten overheden wereldwijd stappen in de transitie naar een koolstofarme en meer circulaire economie. Zo moet de [Europese 'Green Deal'](#) Europa in 2050 tot het eerste klimaatneutrale continent hebben gemaakt. Verwacht wordt dat de financiële sector daarin een belangrijke rol speelt, zoals vastgelegd in het [actieplan van de Europese Commissie voor de financiering van duurzame groei](#).

De transitie naar een koolstofarme en meer circulaire economie gaat gepaard met risico's en kansen voor de economie en voor financiële instellingen.¹ De fysieke schade van klimaatverandering en milieuaantasting kunnen daarentegen een aanzienlijke impact op de reële economie en het financiële stelsel hebben. Voor het tweede jaar op rij heeft de Europese Centrale Bank (ECB) op de [SSM-risicokaart](#) voor het bankstelsel in het eurogebied klimaatrisico als een belangrijke risicofactor aangegeven. De ECB stelt zich op het standpunt dat instellingen een toekomstgerichte en alomvattende aanpak van klimaat- en milieurisico's dienen te formuleren.

De ECB volgt de ontwikkelingen die van invloed zouden kunnen zijn op instellingen in het eurogebied op de voet. Met het [actieplan voor de financiering van duurzame groei](#) wil de Europese Commissie bijvoorbeeld kapitaal richting een duurzamere economie laten stromen, duurzaamheid tot vast onderdeel van risicobeheer maken en transparantie en langetermijndenken stimuleren. Speciaal voor de bankensector heeft de Europese Bankautoriteit (EBA) diverse mandaten om te beoordelen hoe risico's op het gebied van milieu, maatschappij en ondernemingsbestuur (environmental, social & governance – ESG) in de drie pijlers van het prudentieel toezicht kunnen worden geïntegreerd. Op basis hiervan heeft de EBA een [actieplan inzake duurzame financiering](#) gepubliceerd. Daarin staat een aantal belangrijke beleidsboodschappen op het gebied van strategie en risicobeheer, informatieverschaffing, scenarioanalyse en stresstests.

In deze gids worden de opvattingen van de ECB geschetst voor een veilig en prudent beheer van klimaat- en milieurisico's binnen het bestaande prudentiële kader. De ECB verwacht volgens de gids dat instellingen klimaat- en milieurisico's (als bepalende factoren voor bestaande categorieën prudentiële risico's) meenemen bij het formuleren en uitvoeren van de bedrijfsstrategie, alsook van de governance- en risicobeheerkaders. Verder verwacht de ECB dat instellingen door aanscherping van de informatieverstrekking over klimaat- en milieurisico's transparanter worden.

De gids is voor de bewuste instellingen niet bindend, maar is veeleer bedoeld als uitgangspunt voor de toezichtsdialoog. In het kader van die dialoog gaat de ECB met een instelling in gesprek over de in de gids beschreven verwachtingen en met name over eventuele afwijkingen in de werkwijzen van de instelling. De ECB blijft ook in de

---

¹ Zie bijvoorbeeld de [ECB Financial Stability Review van mei 2019](#).

toekomst het toezicht op het beheer van en de informatieverschaffing over klimaat- en milieurisico's verder ontwikkelen. Daarbij wordt rekening gehouden met de ontwikkelingen in de regelgeving en in de werkwijzen in de financiële sector en in het toezicht.

Kader 1

Overzicht toezichtsverwachtingen ECB

---

1. Verwacht wordt dat de instelling de korte-, middellange- en langetermijnpact van klimaat- en milieurisico's op de bedrijfsomgeving begrijpt en daardoor weloverwogen strategische en bedrijfsbeslissingen neemt.
2. Verwacht wordt dat de instelling de klimaat- en milieurisico's die op korte, middellange of lange termijn van materiële invloed zijn op de bedrijfsomgeving integreert in de formulering en uitvoering van de bedrijfsstrategie.
3. Van het leidinggevend orgaan van een instelling wordt verwacht dat het bij de formulering van de algemene bedrijfsstrategie, de bedrijfsdoelstellingen en het risicobeheerkader rekening houdt met klimaat- en milieurisico's en daar doeltreffend toezicht op houdt.
4. Verwacht wordt dat de instelling de klimaat- en milieurisico's expliciet in het risicobereidheidskader integreert.
5. Verwacht wordt dat de instelling binnen de organisatiestructuur de verantwoordelijkheid voor het klimaat- en milieurisicobeheer toewijst volgens het 'three lines of defence'-model.
6. Verwacht wordt dat de instelling in het kader van de interne rapportage geaggregeerde risicogegevens rapporteert die de blootstelling van de instelling aan klimaat- en milieurisico's weergeeft, zodat het leidinggevend orgaan en de desbetreffende subcomités weloverwogen besluiten kunnen nemen.
7. Verwacht wordt dat de instelling klimaat- en milieurisico's als risicofactoren integreert in de bestaande risicocategorieën van het risicobeheerkader, zodat deze risico's over een voldoende lange tijdshorizon kunnen worden beheerst en bewaakt en de aanwezige regelingen regelmatig kunnen worden geëvalueerd. Verwacht wordt dat de instelling zulke risico's signaleert en kwantificeert als onderdeel van het totaalproces waarin de kapitaaltoereikendheid wordt gewaarborgd.
8. Verwacht wordt dat de instelling in het kader van het kredietrisicobeheer de klimaat- en milieurisico's in de overwegingen meeneemt in alle fasen van het kredietverleningsproces en dat deze de risico's in de portefeuille bewaakt.
9. Verwacht wordt dat de instelling beoordeelt in hoeverre klimaatgebeurtenissen de bedrijfscontinuïteit negatief kunnen beïnvloeden en in welke mate de aard van de activiteiten eventuele reputatierisico's en/of aansprakelijkheidsrisico's kunnen vergroten.
10. Instellingen worden gestimuleerd om doorlopend het effect van klimaat- en milieufactoren op de actuele marktrisicoposities en toekomstige investeringen te bewaken en om stresstestscenario's te ontwikkelen waarin klimaat- en milieurisico's zijn geïntegreerd.

11. Van een instelling met wezenlijke klimaat- en milieurisico's wordt verwacht dat deze de geschiktheid van de aanwezige stresstests evalueert en de conclusies daarvan in het basisscenario en het ongunstige scenario verwerkt.
  12. Verwacht wordt dat de instelling beoordeelt of wezenlijke klimaat- en milieurisico's tot een netto kasuitstroom of uitputting van de liquiditeitsbuffer kunnen leiden. En zo ja, dat de betreffende instelling dergelijke factoren integreert in het liquiditeitsrisicobeheer en de kalibratie van de liquiditeitsbuffer.
  13. Verwacht wordt dat de instelling bij de prudentiële informatieverschaffing betekenisvolle informatie en belangrijke gegevens over de door de instelling als wezenlijk aangemerkte klimaat- en milieurisico's publiceert, die minimaal in overeenstemming zijn met de [Richtsnoeren niet-financiële rapportage van de Europese Commissie: aanvulling betreffende klimaatrapportage](#).
-

2 Werkingssfeer en toepassing

2.1 Toepassing op belangrijke instellingen

De in deze gids beschreven verwachtingen zullen in de toezichtsdialoog met belangrijke instellingen onder direct toezicht van de ECB aan de orde komen. Deze gids is door de ECB en de nationale bevoegde autoriteiten (national competent authorities – NCA's) gezamenlijk ontwikkeld om meer duidelijkheid te verschaffen over de visie van de ECB op een veilig en prudent beheer van klimaat- en milieurisico's binnen het bestaande prudentiële kader.² Daarnaast is deze gids bedoeld om de sector bewust te maken van klimaat- en milieurisico's, zodat instellingen zich daar beter tegen kunnen wapenen.

Van een belangrijke instelling wordt verwacht dat deze de gids gebruikt naar gelang de materialiteit van de blootstelling aan klimaat- en milieurisico's.

De gids is niet bedoeld om toepasselijke wetgeving te vervangen of teniet te doen. De in de kaders beschreven waargenomen werkwijzen zijn slechts ter illustratie, zijn niet automatisch te reproduceren en voldoen niet noodzakelijkerwijs aan alle verwachtingen van de toezichthouder. Deze gids moet worden gelezen in samenhang met andere ECB-gidsen, met name met de ECB-gids inzake het interne proces ter beoordeling van de kapitaaltoereikendheid (ECB-gids inzake het ICAAP).³ Instellingen worden bovendien aangemoedigd om naast deze gids en de toepasselijke nationale en Uniewetgeving ook rekening te houden met andere relevante publicaties, zoals die van de Europese Commissie, de Europese Bankautoriteit (EBA), het Netwerk voor vergroening van het financiële stelsel (Network for Greening the Financial System – NGFS), het Bazels Comité voor banktoezicht (BCBS), de Raad voor Financiële Stabiliteit (FSB), de Task Force on Climate-related Financial Disclosures (TCFD), de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) en de NCA's.⁴

2.2 Datum van toepassing

Deze gids is van toepassing met ingang van de datum van publicatie. Van een belangrijke instelling wordt verwacht dat deze nagaat in hoeverre het huidige beheer van en de huidige informatieverschaffing over klimaat- en milieurisico's veilig en prudent zijn in het licht van de in deze gids beschreven verwachtingen. Waar nodig past de belangrijke instelling snel de werkwijzen aan.

² In de praktijk betekent dit dat deze gids geen aanvullende controlevereisten oplegt.

³ Zie de [ECB-gids inzake het interne proces ter beoordeling van de kapitaaltoereikendheid \(ICAAP\)](#), ECB, 2018. Voorts wordt in deze gids uitgelegd hoe er moet worden omgegaan met de specifieke kenmerken van klimaat- en milieurisico's bij het beheer van de kapitaalrisico's.

⁴ Zie bijvoorbeeld, "[Merkblatt zum Umgang mit Nachhaltigkeitsrisiken](#)", BaFin, 2019, "[Integration of climate-related risk considerations into institutions' risk management](#)" *good practice-document*, DNB, 2019, en "[Guide for Handling Sustainability Risks](#)", *consultatiedocument*, FMA, 2020.

In het kader van de toezichtsdialoog krijgen belangrijke instellingen vanaf eind 2020 het verzoek om de ECB op de hoogte te stellen van eventuele verschillen tussen de gehanteerde werkwijzen en de verwachtingen van de toezichthouder zoals beschreven in deze gids. De ECB erkent dat het beheer van en de informatieverschaffing over klimaat- en milieurisico's, alsook de methodologieën en instrumenten voor de aanpak van die risico's, nog in ontwikkeling zijn en naar verwachting in de loop van de tijd zullen uitkristalliseren.

2.3 Toepassing minder belangrijke instellingen

Deze gids is door de ECB en de NCA's gezamenlijk ontwikkeld met als doel om te zorgen voor een consistente toepassing van hoge toezichtstandaarden in het hele eurogebied. Daarom wordt aanbevolen dat de NCA's bij hun toezicht op minder belangrijke instellingen de in deze gids beschreven verwachtingen toepassen, naar gelang het risicoprofiel en het bedrijfsmodel van de instelling. De ECB is zich ervan bewust dat een aantal NCA's al richtsnoeren voor klimaat- en milieurisico's heeft gepubliceerd of daaraan werkt. Minder belangrijke instellingen worden verzocht om deze richtsnoeren en andere relevante publicaties van de eigen NCA in aanmerking te nemen.

2.4 Algemeen prudentieel kader

In deze gids worden de opvattingen van de ECB over een veilig en prudent beheer van klimaat- en milieurisico's in het huidige prudentiële kader beschreven. In dat verband zijn met name de volgende artikelen van de Richtlijn kapitaalvereisten (Capital Requirements Directive – CRD)⁵ en de Verordening kapitaalvereisten (Capital Requirements Regulation – CRR)⁶ van belang:

- Op grond van artikel 73 van de CRD beschikken instellingen over solide, doeltreffende en alomvattende strategieën en processen aan de hand waarvan ze doorlopend kunnen nagaan of, en ervoor kunnen zorgen dat, de hoogte, samenstelling en verdeling van het interne kapitaal nog aansluiten op de aard en omvang van hun huidige en mogelijke toekomstige risico's.
- Volgens artikel 74, lid 1, van de CRD beschikken instellingen over solide governanceregelingen, waaronder een duidelijke organisatiestructuur met duidelijk omschreven, transparante en samenhangende verantwoordelijkheden, effectieve procedures voor de detectie, het beheer, de bewaking en de

⁵ Richtlijn 2013/36/EU van het Europees Parlement en de Raad van 26 juni 2013 betreffende toegang tot het bedrijf van kredietinstellingen en het prudentieel toezicht op kredietinstellingen en beleggingsondernemingen, tot wijziging van Richtlijn 2002/87/EG en tot intrekking van de Richtlijnen 2006/48/EG en 2006/49/EG (PB L 176 van 27.6.2013, blz. 338).

⁶ Verordening (EU) nr. 575/2013 van het Europees Parlement en de Raad van 26 juni 2013 betreffende prudentiële vereisten voor kredietinstellingen en beleggingsondernemingen en tot wijziging van Verordening (EU) nr. 648/2012.

rapportage van de risico's waaraan ze blootstaan of bloot kunnen komen te staan, adequate internecontrolemechanismen, zoals degelijke administratieve en boekhoudkundige procedures, en een beloningsbeleid en een beloningscultuur die in overeenstemming zijn met en bijdragen tot een degelijk en doeltreffend risicobeheer.

- Artikel 74, lid 2, van de CRD bepaalt dat de in lid 1 bedoelde regelingen en processen gedetailleerd zijn uitgewerkt en in verhouding staan tot de aard, schaal en complexiteit van de risico's die inherent zijn aan het bedrijfsmodel en de werkzaamheden van de instelling. Rekening wordt gehouden met de in de artikelen 76 tot en met 95 van de CRD vastgelegde technische criteria.
- Artikel 76, lid 1, van de CRD verplicht instellingen ervoor te zorgen dat het leidinggevend orgaan zijn goedkeuring hecht aan en periodiek overgaat tot de toetsing van de strategieën en beleidslijnen voor het aangaan, beheren, bewaken en limiteren van de risico's waaraan de instelling blootgesteld is of kan worden, met inbegrip van de risico's die voortvloeien uit de macro-economische context waarin de instelling actief is en die verband houden met de conjunctuurcyclus.
- Artikel 79 van de CRD bepaalt dat de bevoegde autoriteiten erop moeten toezien dat kredietinstellingen voldoen aan een aantal specifieke wettelijke vereisten inzake krediet- en tegenpartijrisico.
- Artikel 83, lid 1, van de CRD bepaalt dat de bevoegde autoriteiten ervoor zorgen dat er beleidslijnen en processen voor het detecteren, meten en beheren van alle wezenlijke bronnen en effecten van markt risico's worden ingevoerd
- Volgens artikel 85 van de CRD zorgen de bevoegde autoriteiten ervoor dat instellingen beleidslijnen en procedures toepassen om de blootstelling aan operationeel risico [...], te beoordelen en te beheren; dat er calamiteiten- en bedrijfscontinuïteitsplannen bestaan om ervoor te zorgen dat de continuïteit van de bedrijfsvoering van de instellingen is verzekerd; en dat verliezen bij ernstige verstoring van de bedrijfsactiviteiten kunnen worden beperkt.
- Artikel 91 van de CRD bepaalt dat de leden van het leidinggevend orgaan [...] beschikken over voldoende kennis, vaardigheden en ervaring voor de vervulling van hun taken [...].
- In artikel 431, lid 3, van de CRR wordt van instellingen verlangd dat ze voldoen aan de in deel 8 van de CRR beschreven informatieverplichtingen en vastleggen op welke wijze ze de door henzelf openbaar gemaakte informatie evalueren en ook op juistheid controleren en hoe vaak dit dient te gebeuren. De instelling gaat ook na of de openbaarmakingen marktpartijen volledig inzicht in haar risicoprofiel verschaffen.
- In artikel 432, lid 1, van de CRR is vastgelegd dat instellingen de verschaffing van informatie over een of meer van de in titel II van de CRR vermelde posten achterwege mogen laten als deze niet wezenlijk [in deze gids wordt voor 'wezenlijk' (*material*) in het Nederlands ook het begrip 'materieel' gehanteerd]

wordt geacht, met uitzondering van de overeenkomstig artikel 435, lid 2, onder c), en artikel 437 en 450 openbaar te maken informatie. Informatie wordt voor openbaarmakingsdoeleinden wezenlijk geacht indien de weglating of onjuiste vermelding ervan het oordeel of de beslissing zou kunnen wijzigen of beïnvloeden van een gebruiker die zich voor het nemen van economische beslissingen op die informatie baseert.

De EBA heeft diverse richtsnoeren gepubliceerd waarin bovengenoemde artikelen nader worden gespecificeerd. Wanneer in deze gids naar die richtsnoeren wordt verwezen, moet de verwijzing worden gelezen in samenhang met de relevante artikelen van de CRD/CRR waarnaar wordt verwezen. De volgende EBA-richtsnoeren zijn relevant:

- EBA-richtsnoeren inzake interne governance (EBA/GL/2017/11);
- Herziene EBA-richtsnoeren inzake gemeenschappelijke procedures en methoden voor het proces van toetsing en evaluatie door de toezichthouder (supervisory review and evaluation process – SREP) en stresstests voor toezichtdoeleinden (EBA/GL/2018/03);
- EBA-richtsnoeren voor stresstesten van instellingen (EBA/GL/2018/04);
- EBA-richtsnoeren betreffende een beheerst beloningsbeleid overeenkomstig artikel 74, lid 3, en artikel 75, lid 2, van Richtlijn 2013/36/EU en openbaarmaking overeenkomstig artikel 450 van Verordening (EU) nr. 575/2013 (EBA/GL/2015/22);
- EBA-richtsnoeren over niet-wezenlijke, eigendomsrechtelijk beschermde en vertrouwelijke informatie en de frequentie van openbaarmakingen uit hoofde van artikel 432, leden 1 en 2, en artikel 433 van Verordening (EU) nr. 575/2013 (EBA/GL/2014/14);
- EBA-richtsnoeren inzake ICT en risicobeheer op het gebied van veiligheid (EBA/GL/2019/04);
- EBA-richtsnoeren inzake uitbesteding (EBA/GL/2019/02);
- EBA-ontwerprichtsnoeren inzake de initiëring en monitoring van leningen (EBA/CP/2019/04).

3 Klimaat- en milieurisico's

3.1 Definities

Klimaatverandering en aantasting van het milieu leiden tot structurele verandering in de economische bedrijvigheid en daarmee ook in het financiële stelsel. In verband met klimaat- en milieurisico's wordt doorgaans onderscheid gemaakt tussen twee risicofactoren:

- **Fysiek risico:** de financiële gevolgen van klimaatverandering, zoals frequentere extreme weersomstandigheden en geleidelijke veranderingen in het klimaat, en van milieuaantasting, zoals lucht-, water- en bodemvervuiling, watertekorten, biodiversiteitsverlies en ontbossing.⁷ Fysieke risico's worden aangemerkt als 'acuut' wanneer ze voortvloeien uit extreme gebeurtenissen, zoals droogteperiodes, overstromingen en stormen, en als 'chronisch' wanneer ze voortvloeien uit voortschrijdende verschuivingen, zoals stijgende temperaturen, stijgende zeespiegels, watertekorten, verlies aan biodiversiteit en schaarste van hulpbronnen.⁸ Dit kan direct leiden tot bijvoorbeeld schade aan eigendommen of een lagere productiviteit, of indirect tot vervolgebeurtenissen, zoals een verstoring van toeleveringsketens.
- **Transitierisico:** het financiële verlies dat een instelling, direct of indirect, kan lijden in het overgangsproces naar een koolstofarmere en milieuvriendelijkere economie. Dat kan bijvoorbeeld in de hand worden gewerkt door een relatief abrupte invoering van klimaat- en milieubeleidsmaatregelen, door technologische vooruitgang of door veranderingen in het marktsentiment en marktvoorkeuren.

3.2 Kenmerken klimaat- en milieurisico's

Fysieke en transitierisicofactoren werken door in de economische bedrijvigheid, wat weer impact heeft op het financiële stelsel. Die impact kan direct zijn, bijvoorbeeld een lagere winstgevendheid of activa die minder waard worden, of indirect, via macrofinanciële veranderingen. Daarnaast kunnen fysieke en transitierisico's de aanzet geven tot verdere verliezen, die direct of indirect voortvloeien uit juridische vorderingen tegen de instelling (doorgaans het aansprakelijkheidsrisico⁹ genoemd) of

⁷ Zie "Integrating climate-related risk in prudential supervision. Guiding Action for Supervisors", *Report*, NGFS, nog te publiceren.

⁸ Zie "Op waarde geschat? Duurzaamheidsrisico's en -doelen in de Nederlandse financiële sector," *Rapport*, DNB, 2019, en "Guide for Supervisors: Integrating climate-related and environmental risks in prudential supervision", *Report*, NGFS, nog te publiceren.

⁹ Afgezien van bovengenoemde juridische vorderingen tegen instellingen (aansprakelijkheidsrisico – zie Verwachting 9 over het beheer van operationeel risico) kunnen ook tegenpartijen van instellingen te maken krijgen met juridische risico's die voortvloeien uit klimaat- of milieufactoren. Die kunnen op hun beurt weer leiden tot een hoger kredietrisico voor de betrokken instelling (zie Verwachting 8 over het beheer van kredietrisico).

tot reputatieschade als gevolg van een ontoereikend beheer van klimaat- en milieurisico's.

Bijgevolg zijn fysieke en transitierisico's factoren van prudentieel risico, in het bijzonder kredietrisico, operationeel risico, marktrisico en liquiditeitsrisico (zie tabel 1). Deze risico's zijn ook van invloed op de houdbaarheid van het bedrijfsmodel van de instelling op (middel)lange termijn. Dat geldt vooral ook voor de houdbaarheid van bedrijfsmodellen die afhankelijk zijn van sectoren en markten die bijzonder kwetsbaar zijn voor klimaat- en milieurisico's.

De omvang en verdeling van klimaat- en milieurisico's zijn afhankelijk van de reikwijdte en de timing van risicoverminderingmaatregelen en van de vraag of de transitie al dan niet ordelijk verloopt. Eventuele uit klimaat- en milieurisico's voortvloeiende verliezen hangen met name af van toekomstig klimaat- en milieubeleid, technologische ontwikkelingen en veranderingen in de consumentenvoorkeuren en het marktsentiment. Hoe het ook zij, iedere combinatie van fysiek en transitierisico zal waarschijnlijk naar boven komen in de balans van instellingen in het eurogebied.¹⁰ Bestaande schattingen van negatieve macro-economische effecten op de lange termijn als gevolg van klimaatverandering wijzen op aanzienlijke en blijvende welvaartsverliezen. Die verliezen kunnen voortvloeien uit een vertraging van de investeringen en/of een lagere totale factorproductiviteit in een groot aantal sectoren van de economie alsook uit een lagere potentiële bbp-groei.¹¹

---

¹⁰ Zie "A call for action. Climate change as a source of financial risk", *Report*, NGFS, 2019, en "Too late, too sudden: Transition to a low-carbon economy and systemic risk", *Report*, ESRB, 2016.

¹¹ "Technical supplement to the first NGFS comprehensive report", NGFS, 2019, en "Long-Term Macroeconomic Effects of Climate Change: A Cross-Country Analysis", *IMF working paper*, 2019.

Tabel 1

Voorbeelden klimaat- en milieurisicofactoren

Risiko's	Fysiek		Transitie	
	Klimaat	Milieu	Klimaat	Milieu
	<ul style="list-style-type: none"> • Extreme weersomstandigheden • Chronische weerpatronen 	<ul style="list-style-type: none"> • Watertekorten • Schaarse hulpbronnen • Biodiversiteitsverlies • Vervuiling • Overig 	<ul style="list-style-type: none"> • Beleid en regelgeving • Technologie • Marktsentiment 	<ul style="list-style-type: none"> • Beleid en regelgeving • Technologie • Marktsentiment
Kredietrisico	De kans op wanbetaling ('probability of default' – PD) en het verlies bij wanbetaling ('loss given default' – LGD) voor posities in sectoren of geografische gebieden die kwetsbaar zijn voor fysiek risico kunnen bijvoorbeeld negatief worden beïnvloed door lagere waarderings van onderpand in vastgoedportefeuilles in verband met een verhoogd overstromingsrisico.		Een aanscherping van energie-efficiëntiestandaarden kan substantiële aanpassingskosten veroorzaken en leiden tot een lagere winstgevendheid van bedrijven. De PD kan daardoor stijgen en de waarde van het onderpand dalen.	
Marktrisico	Ernstige fysieke gebeurtenissen kunnen leiden tot verschuivingen in de marktverwachtingen en in sommige markten resulteren in plotselinge prijsveranderingen, hogere volatiliteit en dalende activawaarden.		Transitierisicofactoren kunnen een abrupte herwaardering van effecten en derivaten in de hand werken, bijvoorbeeld voor producten uit sectoren die met gestrande activa te maken hebben.	
Operationeel risico	De activiteiten kunnen worden verstoord als gevolg van door extreme weersgebeurtenissen veroorzaakte fysieke schade aan eigendommen, bankkantoren of datacentra.		Een veranderend consumentensentiment ten aanzien van klimaatvraagstukken kan leiden tot reputatie- en aansprakelijkheidsrisico's. De bank kan namelijk verwickeld raken in een schandaal vanwege de financiering van milieutechnisch controversiële activiteiten.	
Andere soorten risico (liquiditeit, bedrijfsmodel)	Als klanten geld van de rekening halen om bijvoorbeeld reparaties te financieren, kan dat effect hebben op het liquiditeitsrisico.		Transitierisicofactoren kunnen van invloed zijn op de levensvatbaarheid van bepaalde bedrijfsonderdelen en leiden tot strategisch risico voor specifieke bedrijfsmodellen als de noodzakelijke aanpassing of diversificatie uitblijft. Een abrupte herwaardering van effecten kan leiden tot een lagere waardering van de hoogwaardige liquide activa van de bank. Dat heeft weer effect op de liquiditeitsbuffers.	

Bron: ECB

Er is momenteel sprake van een snelle ontwikkeling van methodologieën voor het inschatten van de omvang van klimaatrisico's voor het financiële stelsel in het algemeen, en voor banken in het bijzonder. Uit de beschikbare schattingen blijkt dat zowel de fysieke¹² als de transitierisico's¹³ waarschijnlijk significant zijn. Hoewel in de meeste studies de focus vooral op klimaatrisico's ligt, blijkt dat ook andere

¹² Ongeveer een vijfde van de beoordeelde aandelen- en leningposities van Nederlandse financiële instellingen betreffen gebieden met extreme watertekorten. Zie ook "Op waarde geschat? Duurzaamheidsrisico's en -doelen in de Nederlandse financiële sector", *Rapport*, DNB, 2019. Zo'n 8,8% van de hypotheekpositie is op onderpand gelegen in andere rechtsgebieden met overstromingsrisico. Zie "Transition in thinking: The impact of climate change on the UK banking sector", *Prudential Regulation Authority report*, Bank of England, 2018.

¹³ Zo heeft het ESRB (2016) vastgesteld dat de blootstellingen van Europese financiële instellingen (waaronder banken, pensioenfondsen en verzekeraars) aan ondernemingen in fossiele brandstoffen een waarde van meer dan € 1 biljoen hebben en dat de potentiële verliezen naar schatting tussen de € 350 miljard en € 400 miljard bedragen, zelfs in een scenario waarin de transitie ordelijk verloopt. De verliezen uit 'gestrande activa' zouden, in een scenario waarin de beleidsactie traag op gang komt, kunnen oplopen tot US\$ 6 biljoen voor de EU-28 (IRENA, 2017). Op basis van een steekproef van € 720 miljard concludeert de ECB dat 15% van de blootstellingen de meest koolstofintensieve ondernemingen betreft (ECB, 2019). De Franse toezichthouder ACPR (2019) heeft berekend dat de blootstellingen van grote Franse bankgroepen aan de meest koolstofintensieve sectoren 12,7% van de totale risicoposities uitmaken. Uit een transitierisicostresstest in Nederland kwam naar voren dat de CET1-ratio van de bankensector in een scenario met ernstig, maar plausibel transitierisico met meer dan 4% zou kunnen dalen (DNB, 2018).

milieufactoren, zoals watertekorten, biodiversiteitsverlies en schaarse hulpbronnen, eveneens financieel risico veroorzaken.^{14 15}

Klimaat- en milieurisico's hebben speciale kenmerken, die bijzondere aandacht vergen van zowel toezichthouders als instellingen. Deze kenmerken zijn onder andere de enorme reikwijdte en omvang van de gevolgen, de onzekere en lange tijdshorizon en afhankelijkheid van actie op korte termijn.¹⁶

Klimaatverandering heeft vergaande gevolgen voor de getroffen bedrijfsactiviteiten en geografische gebieden. Sectoren die met name fysieke gevolgen van klimaatverandering kunnen ondervinden zijn onder meer landbouw, bosbouw, visserij, gezondheidszorg, energie, vervoer & infrastructuur en toerisme. Sectoren die vooral gevolgen kunnen ondervinden van de overgang naar een koolstofarme economie zijn energie, vervoer, de verwerkende industrie, de bouwnijverheid en de landbouw.¹⁷ Geografisch gezien zal de impact van klimaatverandering naar verwachting substantieel variëren in de hele wereld. Voor Europa, zo schat het Europees Milieuagentschap, zijn de effecten die de meeste kosten met zich mee zullen brengen in Zuid-Europa de toename van de vraag naar energie en hittegolven, in West-Europa overstromingen aan de kust en hittegolven, in Noord-Europa overstromingen aan de kust en van rivieren, en in Oost-Europa overstromingen van rivieren.¹⁸ De impact kan voor de genoemde sectoren en geografische gebieden sterk uiteenlopen.

Klimaatrisico's voor instellingen in het eurogebied zullen zich naar verwachting op middellange tot lange termijn voordoen.¹⁹ Omdat de planningshorizon en de gemiddelde looptijd van leningen voor instellingen normaliter korter is dan de tijdshorizon voor het optreden van de voornaamste effecten van klimaatverandering²⁰ is het van belang dat een instelling een toekomstgerichte aanpak volgt en een langer dan gebruikelijke tijdshorizon toepast. Bovendien moet een toekomstgericht perspectief een instelling in staat stellen om tijdig te reageren mocht de transitie naar een koolstofarme economie versnellen en de prognoses eerder werkelijkheid worden dan verwacht.

---

¹⁴ Zie bijvoorbeeld "Summary for policymakers of the global assessment report on biodiversity and ecosystem services", Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services, 2019.

¹⁵ Zie "Op waarde geschat? Duurzaamheidsrisico's en -doelen in de Nederlandse financiële sector", *Rapport*, DNB, 2019.

¹⁶ Zie "A call for action. Climate change as a source of financial risk", *Report*, NGFS, 2019.

¹⁷ Zie bijvoorbeeld het verslag met de titel "In-depth analysis in support of the Commission communication COM (2018) 773", Europese Commissie, (2018).

¹⁸ Zie "Climate change, impacts and vulnerability in Europe 2012: An indicator-based report", EEA, 2012.

¹⁹ Zie "SSM-risicokaart voor 2020", ECB, 2019.

²⁰ Zie het "EBA report on undue short-term pressure from the financial sector on corporations", EBA, 2019, "De Nederlandse financiële sector veilig achter de dijken? Een nadere verkenning naar klimaatgerelateerde financiële risico's", DNB, 2017, en "Analyses et synthèses: Les groupes bancaires français face au risque climatique", ACPR, 2019. Uit deze verslagen blijkt ook dat, ondanks een beperkte gemiddelde looptijd, instellingen ook krediet verschaffen dat veelal wordt vernieuwd of verlengd na afloop van de oorspronkelijke termijn. En dus zijn deze leningen mogelijk gevoelig voor langetermijnrisico's zoals klimaat- of milieurisico's.

3.3 Waarnemingen in inventarisaties

De ECB heeft geïnventariseerd hoe instellingen in het eurogebied omgaan met klimaat- en milieurisico's, voornamelijk door gerichte, steekproefsgewijze enquêtes van instellingen te evalueren²¹, de openbaarmakingen van instellingen te beoordelen en een steekproef van ingediende ICAAP's te analyseren. De verzamelde gegevens dienen als input voor deze gids.

Hoewel de benadering van klimaat- en milieurisico's varieert afhankelijk van de omvang, het bedrijfsmodel, de complexiteit en de geografische locatie van de instelling blijkt uit deze evaluaties dat instellingen het onderwerp klimaat- en milieurisico's voornamelijk bezien vanuit het oogpunt van maatschappelijk verantwoord ondernemen en nog geen alomvattend risicobeheer hebben geformuleerd.

Volgens een door de ECB en de EBA gezamenlijk uitgevoerde enquête onderkennen instellingen in grote lijnen de materialiteit van fysieke en transitierisico's en de toenemende noodzaak om klimaat- en milieurisico's in het risicobeheer te integreren. Hoewel de meerderheid een of meer vormen van duurzaamheidsbeleid²² heeft ingevoerd, beschikken de meeste instellingen niet over de instrumenten om de impact van klimaat- en milieurisico's op de balans te beoordelen. Meer specifiek heeft maar een klein aantal instellingen klimaat- en milieurisico's volledig in het risicobeheerkader geïncorporeerd, bijvoorbeeld door risicometingen te verrichten, de risicobereidheid te formuleren, stresstests en scenarioanalyses uit te voeren en/of de impact op de kapitaaltoereikendheid te berekenen. De ECB ziet dat instellingen steeds vaker gezamenlijk optrekken om afdoende methodes te ontwikkelen en de benodigde gegevens te verkrijgen.

Uit de beoordeling van een steekproef van de ICAAP-informatie van belangrijke instellingen blijken uiteenlopende werkwijzen. Veel instellingen nemen klimaatrisico's mee in de risico-identificatieprocessen en/of hebben beleid ontwikkeld om op basis van milieucriteria bepaalde sectoren uit te sluiten van de kredietverlening of beleggingsactiviteiten. De taxonomie voor klimaatrisico is echter zeer heterogeen. Als het al gebeurt, worden klimaatrisico's doorgaans geïntegreerd in de bestaande risicocategorieën, zoals kredietrisico, strategisch/bedrijfsrisico of operationeel/reputatierisico. De methoden om de materialiteit van die risico's in te schatten, zijn echter niet erg grondig of geavanceerd. Sommige instellingen beginnen op basis van kwantitatieve indicatoren grenzen te formuleren. Slechts een paar instellingen neemt klimaatrisico's op in de stresstest- en omgekeerde stresstestscenario's en er wordt nog maar beperkt gekeken naar de impact hiervan op het kapitaal en de kapitaalvereisten, mochten die risico's zich inderdaad aandienen.

De openbare informatieverschaffing over klimaat- en milieurisico's door belangrijke instellingen is mondjesmaat en heterogeen. De mate daarvan hangt samen met de omvang: hoe groter de instelling, hoe uitgebreider de informatie. Van de instellingen die klimaat- en milieurisico's openbaar maken, is maar een zeer beperkt aantal

²¹ De geënuquêteerde instellingen vertegenwoordigen circa 44% van de totale bankactiva in het eurogebied.

²² Beleid waarin de impact van ESG-factoren is geïntegreerd.

transparant over de gehanteerde definities en methodologieën. Slechts een minderheid van de openbaarmakingen door instellingen is in overeenstemming met de aanbevelingen van de Task Force on Climate-related Financial Disclosures (TCFD). Wel constateert de ECB dat een aantal instellingen betrokken is bij initiatieven om de verschafte informatie breder en gemakkelijker vergelijkbaar te maken en dat ze bezig zijn de informatieverschaffingsprocedures te verbeteren.

4 Toezichtsverwachtingen bedrijfsmodellen en bedrijfsstrategieën

Artikel 74, lid 1, van de CRD, zoals nader gespecificeerd in de EBA-richtsnoeren inzake interne governance²³, verplicht instellingen om te beschikken over governance-regelingen, -processen en -mechanismen die een doeltreffend en prudent beheer van de instelling waarborgen. In dit verband is het van belang dat de instelling de huidige en toekomstige impact van klimaat- en milieufactoren op de bedrijfsomgeving bepaalt, beoordeelt en bewaakt en de duurzaamheid en bestendigheid van het bedrijfsmodel zeker stelt.

4.1 Bedrijfsomgeving

Verwachting 1

Verwacht wordt dat de instelling de korte-, middellange- en langetermijnpact van klimaat- en milieurisico's op de bedrijfsomgeving begrijpt en daardoor weloverwogen strategische en bedrijfsbeslissingen neemt.

Zoals bepaald in de EBA-richtsnoeren moet een instelling de bedrijfsomgeving waarin deze actief is in kaart brengen, beoordelen en bewaken. Dat levert namelijk essentiële input op voor de beoordeling van de risico's en ontwikkelingen die van invloed kunnen zijn op de instelling.²⁴ Instellingen zijn verplicht om materiële factoren te documenteren die van invloed kunnen zijn op de bedrijfsomgeving. Het begrip 'bedrijfsomgeving' omvat een breed scala externe factoren en trends die bepalend zijn voor de bedrijfsomstandigheden waarin een instelling opereert of, uitgaande van de voornaamste of materiële geografische en zakelijke blootstellingen, waarschijnlijk zal opereren.²⁵ Daartoe behoren macro-economische variabelen, het concurrentielandschap, beleid en wet- en regelgeving, technologie, maatschappelijke/demografische ontwikkelingen en geopolitieke trends.²⁶ Klimaat- en milieurisico's kunnen impact hebben op al deze gebieden.

Bij het scannen van de bedrijfsomgeving wordt van de instelling verwacht dat deze uit klimaatverandering en milieuaantasting voortvloeiende risico's identificeert op het niveau van de belangrijkste sectoren en geografische gebieden en voor de producten en diensten waarin deze actief is of wil worden.²⁷ Zo kunnen klimaat- en milieurisico's van invloed zijn op de economische

²³ Zie de EBA-richtsnoeren inzake interne governance (EBA/GL/2017/11);

²⁴ Zie paragraaf 30 van de EBA-richtsnoeren inzake interne governance (EBA/GL/2017/11).

²⁵ Zie paragraaf 64 van de EBA-richtsnoeren inzake gemeenschappelijke procedures en methoden voor het proces van toetsing en evaluatie door de toezichthouder (EBA/GL/2014/13).

²⁶ Zie paragraaf 65 van de EBA-richtsnoeren inzake gemeenschappelijke procedures en methoden voor het proces van toetsing en evaluatie door de toezichthouder (EBA/GL/2014/13).

²⁷ Zie ook paragraaf 59 en 60 onder principe 4 van de ECB-gids inzake het interne proces ter beoordeling van de kapitaaltoereikendheid (ICAAP).

groei, de werkgelegenheid of de vastgoedprijzen op nationaal, regionaal of lokaal niveau. Weersomstandigheden kunnen droogte of overstromingen veroorzaken, met alle gevolgen van dien voor de landbouwproductie in de regio of de vraag naar woningen op nationaal, regionaal of lokaal niveau. Beleidswijzigingen die een ecologisch weerbare economie bevorderen kunnen de vraag naar vastgoed drukken, bijvoorbeeld in gebieden met een hoog overstromingsrisico. Tegelijkertijd wordt het concurrentielandschap beïnvloed door de opkomst van een groene financiering en verschuivende consumentenvoorkeuren (naar minder koolstofintensieve goederen en diensten). Op technologisch gebied kunnen instellingen die diensten verlenen aan ondernemingen in energie-intensieve sectoren, of aan elektriciteitscentrales die in hoge mate afhankelijk zijn van fossiele brandstoffen, constateren dat hun klanten aanzienlijke kapitaaluitgaven moeten plannen voor de CO₂-afbouw van de energiemix.

Verwacht wordt dat de instelling de materialiteitsbeoordeling van klimaat- en milieurisico's voor de bedrijfsomgeving naar behoren documenteert. Dat kan bijvoorbeeld onderdeel uitmaken van de reguliere bewaking van materiële of opkomende risico's of tot uiting komen in besprekingen binnen het leidinggevend orgaan.²⁸

Verwachting 1.2

Verwacht wordt dat de instelling, ter onderbouwing van het bedrijfsstrategieproces, begrijpt hoe klimaat- en milieurisico's op de korte, middellange en lange termijn van invloed zijn op de bedrijfsomgeving. De manier waarop een instelling strategisch reageert op veranderingen in de bedrijfsomgeving die voortvloeien uit klimaat- en milieurisico's werkt op termijn door in de bestendigheid van het bedrijfsmodel. Daarom wordt van instellingen verwacht dat ze klimaat- en milieuveranderingen expliciet meewegen in de macro-economische en regelgevingsomgeving en het concurrentielandschap. Dat komt tot uiting in de bedrijfsstrategieprocessen van de instelling en in de (gedocumenteerde) vergaderingen en discussies van het leidinggevend orgaan.²⁹

De relevante tijdshorizon is daarbij ook een belangrijk element. Terwijl sommige risico's zich op korte of middellange termijn voordoen, zoals reputatie-effecten of beleidsontwikkelingen, kunnen weer andere zich over veel langere tijdsperiodes uitstrekken. Van de instelling wordt verwacht dat deze rekening houdt met de laatste wetenschappelijke inzichten en dus de toekomstige effecten van potentiële veranderingen in de bedrijfsomgeving beter begrijpt. Ook wordt instellingen aangeraden om relevante beleidsinitiatieven in de rechtsgebieden waar ze actief zijn

²⁸ Zie ook principe 4 van de ECB-gids inzake het interne proces ter beoordeling van de kapitaaltoereikendheid (ICAAP).

²⁹ In overeenstemming met de EBA-richtsnoeren inzake interne governance worden de termen 'leidinggevend orgaan in zijn bestuursfunctie' en 'leidinggevend orgaan in zijn toezichtfunctie' in deze gids gebruikt zonder te refereren aan een specifieke governancestructuur, en verwijzingen naar de leidinggevende (uitvoerende) of toezichthoudende (niet-uitvoerende) functie dienen te worden opgevat als geldend voor de organen of leden van het leidinggevend orgaan die overeenkomstig het nationale recht verantwoordelijk zijn voor die functie.

te volgen, zoals beleid voor energie-efficiëntiestandaarden dat kan doorwerken in vastgoedportefeuilles.³⁰

4.2 Bedrijfsstrategie

Verwachting 2

Verwacht wordt dat de instelling de klimaat- en milieurisico's die op korte, middellange of lange termijn van materiële invloed zijn op de bedrijfsomgeving integreert in de formulering en uitvoering van de bedrijfsstrategie.

De bedrijfsstrategie is voor een instelling het belangrijkste instrument om zich in de bedrijfsomgeving zodanig te positioneren dat deze aanvaardbare rendementen kan genereren die in overeenstemming zijn met de risicobereidheid. Zoals beschreven in de EBA-richtsnoeren³¹ houdt een instelling bij de bepaling van de bedrijfsstrategie rekening met alle materiële factoren die op lange termijn van invloed zijn op de financiële belangen en solvabiliteit. Klimaat- en milieurisico's kunnen direct impact hebben op de doeltreffendheid van de bestaande en toekomstige strategieën van een instelling.³²

Verwacht wordt dat de instelling bepaalt welke klimaat- en milieurisico's op de korte, middellange en lange termijn materieel zijn voor de bedrijfsstrategie, bijvoorbeeld door het uitvoeren van (stress)scenarioanalyses.³³ Zoals geformuleerd in de EBA-richtsnoeren houden instellingen bij de bepaling van de bedrijfsstrategie rekening met de bij interne stresstests en scenarioanalyses ontdekte beperkingen, kwetsbaarheden en tekortkomingen.³⁴ In de context van klimaat- en milieurisico's is vooral de scenarioanalyse een nuttig instrument, zeker gezien de onzekerheid rond het toekomstige verloop van klimaatverandering en de reactie van de samenleving daarop.³⁵ Een instelling kan deze onzekerheid opnemen in de strategische besluitvorming door plausible scenario's voor het testen van de bestendigheid van het bedrijfsmodel te ontwikkelen. Uitgangspunt is dat deze scenario's onder meer stoelen op veronderstellingen over de impact van klimaat- en milieurisico's en over de tijdspanne waarbinnen deze effecten naar verwachting optreden. Die veronderstellingen kunnen kwantitatief en/of kwalitatief van aard zijn, zijn niet alleen op historische ervaringen gebaseerd en zijn ook relevant voor de

³⁰ Voor een analyse van de potentiële prudentiële effecten van een aanscherping van energie-efficiëntiestandaarden op kredietinstellingen, zie bijvoorbeeld "Transition in thinking: the impact of climate change on the UK banking sector", Box 3, *Prudential Regulation Authority report*, Bank of England, 2018.

³¹ Zie paragraaf 23 van de EBA-richtsnoeren inzake interne governance (EBA/GL/2017/11).

³² Zie ook paragraaf 25, 32 en 34 onder principe 2 van de ECB-gids inzake het interne proces ter beoordeling van de kapitaaltoereikendheid (ICAAP).

³³ Een aantal publicaties kan instellingen helpen bij het uitvoeren van scenarioanalyses of bij het vaststellen van relevante scenario's, zoals het "Technical supplement: The Use of Scenario Analysis in Disclosure of Climate-related Risks and Opportunities", TCFD, 2017, en de "Requirements for scenario-analysis", NGFS, nog te publiceren. "Institutions are also expected to consider the IEA and IPCC climate scenarios for physical risk", zie verwachting 11.

³⁴ Zie artikel 30 en 72 van de EBA-richtsnoeren voor stresstesten van instellingen (EBA/GL/2018/04).

³⁵ Zie het "Technical supplement: The Use of Scenario Analysis in Disclosure of Climate-related Risks and Opportunities", TCFD, 2017.

Verwachting 2.1

specifieke blootstelling van de instelling aan milieurisico (afhankelijk van het type bedrijfsactiviteit, de sector en de locatie van die blootstellingen). Daarbij kan het oordeel van deskundigen van belang zijn, aangezien de aard van klimaatverandering als bepalende factor voor financieel risico nieuwe uitdagingen met zich meebrengt die zich nog niet eerder hebben voorgedaan. Scenarioanalyses kunnen worden gebruikt om korte, middellange en langlopende risico's te beoordelen:

1. Een korte- tot middellangetermijnbeoordeling bestaat onder meer uit een analyse van de klimaat- en milieurisico's waaraan de instelling binnen de actuele bedrijfsplanning (drie tot vijf jaar) is blootgesteld.
2. Voor de specifieke kenmerken van deze risico's is eigenlijk een langeretermijnbeoordeling nodig die verder gaat dan de typische horizon van de bedrijfsplanning (>5 jaar). Daarin wordt de bestendigheid van het actuele bedrijfsmodel getoetst aan de hand van een aantal plausible toekomstscenario's die relevant zijn voor de schatting van klimaat- en milieurisico's.

Verwachting 2.2

Verwacht wordt dat de instelling bij de uitvoering van de bedrijfsstrategie rekening houdt met materiële klimaat- en milieurisico's, bijvoorbeeld met behulp van kernprestatie-indicatoren (KPI's) die naar de individuele bedrijfsonderdelen en portefeuilles worden doorvertaald. Op basis van de EBA-richtsnoeren³⁶ maakt het risicobeheerkader van een instelling weloverwogen besluiten over het nemen van risico's mogelijk, met inbegrip van besluiten in verband met interne en externe ontwikkelingen. Ter ondersteuning van de bedrijfsstrategie kan de instelling KPI's formuleren voor elk type materieel klimaat- of milieurisico. Deze KPI's zijn waar mogelijk meetbaar en kwantificeerbaar. Afhankelijk van de aard van de activiteiten van de instelling worden deze KPI's doorvertaald naar de relevante bedrijfsonderdelen en portefeuilles. Van instellingen wordt tevens verwacht dat ze beschikken over de capaciteiten om materiële klimaat- en milieurisico's te integreren in de relevante lagen van de organisatie door specifieke taken toe te wijzen, doorlopende communicatie tussen de verschillende functies te waarborgen, de voortgang te bewaken, tijdig corrigerende actie te ondernemen en alle verwante budgettaire gevolgen in kaart te brengen. Strategische besluiten in verband met materiële klimaat- en milieufactoren zijn geïntegreerd in het beleid van de instelling, zoals het kredietbeleid per sector en per product.

Kader 2

Uit de praktijk: KPI's voor klimaat en milieu

De ECB heeft bij een instelling gezien dat deze, om de uitvoering van de strategie meetbaar te maken, de volgende klimaat- en milieugerelateerde KPI's in het strategisch kader heeft geïntegreerd: i) de koolstofvoetafdruk van de activa; ii) het gemiddelde energielabel van de hypotheekportefeuilles; iii) het aantal woningen dat als gevolg van financiering door de instelling een hoger energielabel heeft gekregen; iv) het deel van het vermogen onder beheer dat is belegd overeenkomstig een vooraf vastgesteld groen beleggingsmandaat. Deze KPI's ondersteunen de strategische aanpak van

³⁶ Zie paragraaf 136 en 139 van de EBA-richtsnoeren inzake interne governance (EBA/GL/2017/11).

klimaatverandering en andere milieuontwikkelingen. De KPI's worden doorvertaald naar het niveau van de bedrijfsonderdelen (retailbanking, private banking, commercial banking en corporate banking). Voor elke KPI is de bijbehorende tijdshorizon vastgesteld en wordt de voortgang ten opzichte van een basisjaar gemeten.

---

5 Toezichtsverwachtingen governance en risicobereidheid

Op basis van artikel 74 van de CRD moeten instellingen beschikken over solide governanceregelingen die instellingen in staat stellen om de risico's waaraan ze blootstaan of zouden kunnen worden blootgesteld doeltreffend te detecteren, te beheren, te bewaken en te rapporteren, zodat een holistisch beeld van alle risico's kan worden verkregen, zowel op individueel niveau als op geconsolideerde basis.³⁷ Om ervoor te zorgen dat een instelling klimaat- en milieurisico's begrijpt en daarop kan inspelen, wordt verwacht dat deze de risico's verankert in het governance- en risicobereidheidskader. Alle relevante functies worden daarbij betrokken. Daarnaast worden klimaat- en milieurisico's naar behoren beheerd op basis van een passende en regelmatige rapportage over deze risico's aan het leidinggevend orgaan.

5.1 Leidinggevend orgaan

Verwachting 3

Van het leidinggevend orgaan van een instelling wordt verwacht dat het bij de formulering van de algemene bedrijfsstrategie, de bedrijfsdoelstellingen en het risicobeheerkader rekening houdt met klimaat- en milieurisico's en daar doeltreffend toezicht op houdt.

Volgens de EBA-richtsnoeren³⁸ is het leidinggevend orgaan³⁹ verantwoordelijk voor de vaststelling, de goedkeuring en het toezicht op de uitvoering van de algemene bedrijfsstrategie en de belangrijkste beleidsmaatregelen, de algehele risicostrategie en een adequaat en doeltreffend kader voor interne governance en interne controle. Gezien de impact van klimaat- en milieurisico's op deze aspecten speelt het leidinggevend orgaan een cruciale rol, zowel in zijn bestuursfunctie als in zijn toezichtfunctie.⁴⁰

Van het leidinggevend orgaan wordt verwacht dat het expliciet rollen en verantwoordelijkheden voor klimaat- en milieurisico's toewijst aan leden en/of subcomités. Volgens de EBA-richtsnoeren zorgt het leidinggevend orgaan ervoor dat de rapportagelijnen en de toewijzing van verantwoordelijkheden binnen de instelling helder, welomschreven, samenhangend en afdwingbaar zijn en adequaat zijn

Verwachting 3.1

³⁷ Zie paragraaf 30 van de EBA-richtsnoeren inzake interne governance (EBA/GL/2017/11).

³⁸ Zie paragraaf 23 van de EBA-richtsnoeren inzake interne governance (EBA/GL/2017/11), waarin voor 'internal control' het begrip interne controle wordt gehanteerd.

³⁹ Zie voetnoot 29 voor een verduidelijking van het gebruik van de termen 'leidinggevend orgaan in zijn bestuursfunctie' en 'leidinggevend orgaan in zijn toezichtfunctie' en paragraaf 9 van de EBA-richtsnoeren inzake interne governance (EBA/GL/2017/11).

⁴⁰ Zie ook artikel 91 van de CRD en de gezamenlijk door ESMA en EBA uitgebrachte richtsnoeren voor het beoordelen van de geschiktheid van leden van het leidinggevend orgaan (EBA/GL/2017/12).

gedocumenteerd.⁴¹ Verwacht wordt dat de instelling op passende wijze en in overeenstemming met het risicoprofiel expliciet rollen en verantwoordelijkheden toewijst binnen de organisatiestructuur. Een instelling kan op basis van het evenredigheidsbeginsel andere comités instellen dan die welke specifiek worden genoemd in de CRD.⁴² Een instelling kan ook overwegen om de verantwoordelijkheid voor klimaat- en milieurisico's toe te wijzen aan een lid van een bestaand comité of om een speciaal comité voor klimaat- en milieurisico's in te stellen. Van het leidinggevend orgaan wordt voorts verwacht dat het beschikt over adequate kennis van en inzicht in klimaat- en milieurisico's.

Kader 3

Uit de praktijk: inrichting speciale comités

De ECB heeft bij diverse instellingen gezien dat ze een speciaal comité hebben ingesteld om klimaat- en milieurisico's volledig in de afwegingen mee te nemen. Zo werkt één bank in het kader van de middellangetermijnstrategie aan de instelling van een comité dat een beroep kan doen op interne en externe deskundigen, zoals wetenschappers in relevante disciplines, om het leidinggevend orgaan te kunnen adviseren over en bij te staan bij het formuleren van de ESG-strategie. Het comité gaat zich onder andere buigen over de klimaat- en milieurisico's van de bank en het daarmee samenhangende sectorbeleid financieringen. In dat beleid worden doelstellingen en limieten bepaald voor de positie in bepaalde sectoren. Weer een andere bank heeft een speciaal comité ingesteld dat doordachte adviezen over transacties met complexe klimaat- en milieugevolgen verstrekt. Dat comité wordt voorgezeten door een senior manager.

Verwachting 3.2

Van het leidinggevend orgaan wordt verwacht dat het ervoor zorgt dat de instelling klimaat- en milieurisico's op adequate wijze inbedt in de bedrijfsstrategie en het risicobeheerkader van de instelling.⁴³ Het leidinggevend orgaan is betrokken bij de vaststelling, de goedkeuring en het toezicht op de uitvoering van de bedrijfsstrategie⁴⁴ en neemt besluiten op grond van een goede kennis van zaken.⁴⁵ Zoals hiervoor toegelicht wordt van het leidinggevend orgaan verwacht dat het de korte-, middellange- en langetermijnklimaat- en milieueffecten op de bedrijfsstrategie in de overwegingen meeneemt en de desbetreffende verantwoordelijkheden op duidelijke wijze inbedt in de organisatiestructuur. In verband met de verantwoordelijkheid van het leidinggevend orgaan voor de vaststelling, de goedkeuring en het toezicht op de uitvoering van de belangrijkste beleidslijnen van de instelling^{46,47} wordt van het leidinggevend orgaan verwacht dat het regelmatige evaluaties uitvoert van alle beleidslijnen die potentieel kunnen worden

---

⁴¹ Zie paragraaf 67 van de EBA-richtsnoeren inzake interne governance (EBA/GL/2017/11).

⁴² Zie paragraaf 41 van de EBA-richtsnoeren inzake interne governance (EBA/GL/2017/11).

⁴³ Zie ook principe 1, punt (i), en principe 2, punten (iii) en (v) en paragraaf 32 en 34 van de ECB-gids inzake het interne proces ter beoordeling van de kapitaaltoereikendheid (ICAAP).

⁴⁴ Zie paragraaf 23 van de EBA-richtsnoeren inzake interne governance (EBA/GL/2017/11).

⁴⁵ Zie paragraaf 28 van de EBA-richtsnoeren inzake interne governance (EBA/GL/2017/11).

⁴⁶ Zie paragraaf 23 van de EBA-richtsnoeren inzake interne governance (EBA/GL/2017/11).

⁴⁷ Zie paragraaf 33 van de EBA-richtsnoeren inzake interne governance (EBA/GL/2017/11).

beïnvloed door klimaat- en milieurisico's, waaronder het (krediet)beleid voor elke sector en elk product.

Voor een holistisch perspectief op risico,⁴⁸ rekening houdend met de financiële belangen van de instelling op de lange termijn,⁴⁹ wordt het leidinggevend orgaan aangeraden om expliciet na te denken over de respons van de instelling op de doelstellingen van het internationale klimaatakkoord van Parijs (2015), het milieubeleid van de EU, zoals de Green Deal, lokaal en nationaal beleid evenals de uitkomsten van goed onderbouwde klimaat- en milieubeoordelingen, zoals die van het Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC) en het Intergovernmental Platform on Biodiversity and Ecosystem Services (IPBES).

Verwachting 3.3

Van het leidinggevend orgaan wordt verwacht dat het doeltreffend toezicht houdt op de blootstellingen aan en de respons op klimaat- en milieurisico's. Zoals wordt toegelicht in de EBA-richtsnoeren⁵⁰ bestaat de toezichhoudende rol onder meer uit het uitoefenen van toezicht op de uitvoering van de bestuursfunctie en de verwezenlijking van de doelstellingen. Met het oog op een doeltreffende uitvoering van de toezichtfunctie en een goed geïnformeerde besluitvorming⁵¹ wordt het leidinggevend orgaan in zijn bestuursfunctie gestimuleerd om kernprestatie-indicatoren (KPI's) en kernrisico-indicatoren (KRI's) vast te stellen, zoals beschreven in de voorgaande en volgende paragraaf. Van het leidinggevend orgaan in zijn toezichtfunctie wordt verwacht dat het de streefdoelen voor die KPI's en KRI's en de ontwikkelingen op dat gebied bewaakt en nauwkeurig bestudeert.

5.2 Risicobereidheid

Verwacht wordt dat de instelling de klimaat- en milieurisico's expliciet in het risicobereidheidskader integreert.

Verwacht wordt dat de instelling beschikt over een risicobereidheidskader waarin alle materiële risico's waaraan de instelling blootstaat worden meegenomen, een kader dat op de toekomst is gericht, dat in overeenstemming is met de strategische planningshorizon zoals vastgesteld in de bedrijfsstrategie, en dat regelmatig wordt geëvalueerd.⁵² De integratie van klimaat- en milieurisico's in het risicobereidheidskader versterkt de bestendigheid van de instelling tegen die risico's en verbetert het vermogen die risico's te beheersen, door kredietlimieten te bepalen

⁴⁸ Zie paragraaf 95 van de EBA-richtsnoeren inzake interne governance (EBA/GL/2017/11).

⁴⁹ Zie paragraaf 23 van de EBA-richtsnoeren inzake interne governance (EBA/GL/2017/11).

⁵⁰ Zie paragraaf 24 van de EBA-richtsnoeren inzake interne governance (EBA/GL/2017/11).

⁵¹ Zie paragraaf 28 van de EBA-richtsnoeren inzake interne governance (EBA/GL/2017/11).

⁵² Zie paragraaf 100 in deel 2.7.1 van de herziene EBA-richtsnoeren inzake gemeenschappelijke procedures en methoden voor het proces van toetsing en evaluatie door de toezichhouder (*supervisory review and evaluation process – SREP*) en stresstests voor toezichtdoeleinden (EBA/GL/2018/03).

voor sectoren en geografische gebieden die in hoge mate blootstaan aan klimaat- en milieurisico's.⁵³

Verwachting 4.1

Verwacht wordt dat de instelling in de risicobereidheidsverklaring een nauwkeurige beschrijving van klimaat- en milieurisico's formuleert. In de risicobereidheidsverklaring wordt een antwoord gegeven op de impact van klimaat- en milieurisico's op de instelling op met name middellange en lange termijn. In overeenstemming met deze verwachtingen wordt van de instelling ook verwacht dat deze de risicobereidheidsverklaring afstemt op de bedrijfsstrategie en voor gerelateerde risicoposities duidelijk het risico beschrijft dat deze bereid is te aanvaarden.

Verwachting 4.2

Verwacht wordt dat de instelling passende kernrisico-indicatoren (KRI's) formuleert en passende limieten voor klimaat- en milieurisico's vaststelt, in overeenstemming met de reguliere bewakings- en escalatie-afspraken. Zoals bepaald in de EBA-richtsnoeren wordt van een instelling verwacht dat deze in de risicostrategie en risicobereidheid rekening houdt met alle materiële risico's waaraan deze blootstaat en risicolimieten, -toleranties en -drempels vaststelt.⁵⁴ Voorts beschikt de instelling over een risicobeheerkader dat waarborgt dat er bij overschrijding van risicolimieten een vast, welomschreven escalatie- en mitigatieproces in werking treedt, in combinatie met een passende vervolgpcedure.⁵⁵ De ECB verwacht dat instellingen de blootstellingen aan klimaat- en milieurisico's bewaken en rapporteren op basis van de actuele gegevens en prognoses. De ECB verwacht dat instellingen kwantitatieve maatstaven instellen voor klimaat- en milieurisico's, met name voor fysieke en transitierisico's. De ECB erkent evenwel dat gemeenschappelijke definities en classificaties op deze risicogebieden nog in ontwikkeling zijn en dat kwalitatieve verklaringen kunnen fungeren als tussenstap terwijl de instelling de juiste kwantitatieve maatstaven ontwikkelt. Ook wordt verwacht dat besluiten over risicobereidheidsregelingen en -limieten voorafgaan aan de bepaling van commerciële doelstellingen.

Met betrekking tot klimaatrisico's wordt van instellingen verwacht dat ze maatstaven ontwikkelen waarin het langetermijnkarakter van klimaatverandering in acht wordt genomen, en met name de wijze waarop verschillende mogelijke temperatuur- en broeikasgastrajecten bestaande risico's versterken. De verwachting is dat deze maatstaven de instelling in staat stellen om tijdig risicobeperkende maatregelen te nemen en gevoelig zijn voor een plotselinge en onverwachte overgang naar een koolstofarme economie of een fysieke gebeurtenis die impact heeft op de activiteiten of kredietportefeuilles.

⁵³ Zie ook paragraaf 25, 32 en 34 onder principe 2, punt (iii), van de ECB-gids inzake het interne proces ter beoordeling van de kapitaaltoereikendheid (ICAAP).

⁵⁴ Zie paragraaf 100 in deel 2.7.1 van de herziene EBA-richtsnoeren inzake gemeenschappelijke procedures en methoden voor het proces van toetsing en evaluatie door de toezichthouder (*supervisory review and evaluation process* – SREP) en stresstests voor toezichtdoeleinden (EBA/GL/2018/03).

⁵⁵ Zie paragraaf 138 van de EBA-richtsnoeren inzake interne governance (EBA/GL/2017/11).

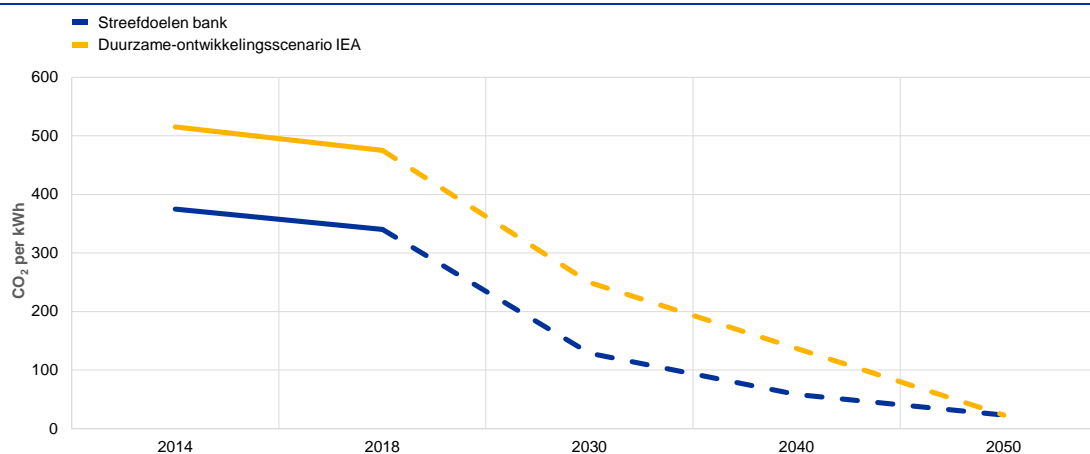
Kader 4

Uit de praktijk: streefdoelen voor de koolstofintensiteit en klimaatbestendigheid van de balans

De ECB ziet dat diverse instellingen ernaar streven het koolstofgehalte van de gefinancierde energiemix te beperken in overeenstemming met de beoogde beperking van de temperatuurstijging tot ruim onder 2°C, zoals bepaald in het klimaatakkoord van Parijs (2015).

Grafiek A

Streefdoelen koolstofintensiteit

Bron: World Energy Outlook 2019.

Sommige instellingen gebruiken het duurzame-ontwikkelingsscenario van het Internationaal Energieagentschap (IEA) of een vergelijkbaar scenario om die streefdoelen te kwantificeren. Weer andere instellingen volgen een andere aanpak. Voor elke sector met een grote koolstofvoetafdrak wordt met maatstaven en benchmarks gemeten hoe de kredietverlening aan die sector bijdraagt aan de klimaatbestendigheid. De kredietportefeuille wordt vervolgens dienovereenkomstig aangepast. Deze benaderingen sluiten elkaar niet uit en sommige instellingen passen dan ook verschillende methodieken tegelijk toe.

Verwachting 4.3

Verwacht wordt dat de instelling ervoor zorgt dat het beloningsbeleid en de beloningspraktijken gedrag stimuleren dat consistent is met de aanpak van klimaat- en milieurisico's alsook met vrijwillige verbintenissen die de instelling is aangegaan. Zoals bepaald in de EBA-richtsnoeren zijn beloningsbeleid en beloningspraktijken in overeenstemming met de risicobereidheid, de bedrijfsstrategie en de langetermijndoelen van de instelling.⁵⁶ De beloningsstructuur stimuleert gedrag in overeenstemming met de risicobereidheid en de langetermijndoelen van de instelling⁵⁷ en ontmoedigt het nemen van buitensporige risico's. Van beloningsbeleid

⁵⁶ Een kredietinstelling die portefeuillebeheer en/of financieel advies verzorgt, neemt in het beloningsbeleidsdocument informatie op over de wijze waarop dat beleid strookt met de integratie van duurzaamheidsrisico's en publiceert die informatie op de website (vanaf maart 2021), krachtens artikel 5 van Verordening (EU) 2019/2088 van het Europees Parlement en de Raad van 27 november 2019 betreffende informatieverschaffing over duurzaamheid in de financiële dienstensector.

⁵⁷ Zie de EBA-richtsnoeren betreffende een beheerst beloningsbeleid overeenkomstig artikel 74, lid 3, en artikel 75, lid 2, van Richtlijn 2013/36/EU en openbaarmaking overeenkomstig artikel 450 van Verordening (EU) nr. 575/2013 (EBA/GL/2015/22).

en -praktijken, waaronder het gebruik van uitgestelde beloning en prestatiecriteria, wordt verwacht dat deze het langetermijnbeheer van klimaat- en milieurisico's stimuleren. Om gedrag aan te moedigen dat consistent is met de aanpak van klimaat- en milieurisico's kan een instelling met klimaat- en milieudoelstellingen overwegen een variabele beloningscomponent in te voeren die is gekoppeld aan de realisatie van die doelstellingen. Als de financiële effecten van klimaat- en milieurisico's moeilijk te kwantificeren zijn, kan het leidinggevend orgaan overwegen om passende kwalitatieve criteria in te bouwen in het beloningsbeleid.

5.3 Organisatiestructuur

Verwachting 5

Verwacht wordt dat de instelling binnen de organisatiestructuur de verantwoordelijkheid voor het klimaat- en milieurisicobeheer toewijst volgens het 'three lines of defence'-model.

In overeenstemming met artikel 74 van de CRD, en zoals nader gespecificeerd in de EBA-richtsnoeren, beschikken instellingen over een duidelijk, transparant en gedocumenteerd besluitvormingsproces en zorgen ze voor een heldere toewijzing van verantwoordelijkheden en gezag binnen het aanwezige kader voor interne controle, met inbegrip van de bedrijfsonderdelen, interne units en interne controlefuncties⁵⁸, zodat het leidinggevend orgaan geïnformeerde besluiten kan nemen.⁵⁹ Bijgevolg wordt verwacht dat verantwoordelijkheden op het gebied van de vaststelling, de inschatting en het beheer van klimaat- en milieurisico's gelijkmatig zijn verdeeld over de verschillende functies binnen de instelling.

Verwacht wordt dat de instelling expliciet binnen de organisatie verantwoordelijkheden ten aanzien van klimaat- en milieurisico's toewijst. Deze verantwoordelijkheden worden naar behoren gedocumenteerd in de desbetreffende governance documenten. Verwacht wordt dat de instelling uitdrukkelijk vaststelt welke interne structuren verantwoordelijk zijn voor de beheersing van klimaat- en milieurisico's en het mandaat en de werkprocedures daarvan duidelijk omschrijft. Instellingen kunnen overwegen een speciale structuur in te richten voor de coördinatie van de algehele benadering van klimaat- en milieurisico's of de desbetreffende verantwoordelijkheden binnen bestaande structuren toe te wijzen. Indien een speciale structuur voor de coördinatie van klimaat- en milieurisico's wordt ingericht, wordt de integratie daarvan in bestaande processen en verbindinglijnen met andere functies duidelijk omschreven. Ongeacht de specifieke regeling beschrijft de instelling de onderlinge relaties en de werkprocessen van de relevante structuren teneinde een adequate informatiestroom tussen alle betrokken partijen te waarborgen.

⁵⁸ Zie paragraaf 131 van de EBA-richtsnoeren inzake interne governance (EBA/GL/2017/11). Het begrip "interne controle" (*internal control*) wordt ook wel aangeduid als "interne beheersing", bijv. in de ECB-gids inzake het interne proces ter beoordeling van de kapitaaltoereikendheid (ICAAP).

⁵⁹ Zie paragraaf 28 en 94 van de EBA-richtsnoeren inzake interne governance (EBA/GL/2017/11).

Verwachting 5.1

Verwachting 5.2

Verwacht wordt dat de instelling ervoor zorgt dat de functies die betrokken zijn bij het beheer van klimaat- en milieurisico's beschikken over voldoende personele en financiële middelen. Zoals bepaald in de EBA-richtsnoeren zorgt een instelling ervoor dat de interne controlefuncties beschikken over voldoende personele en financiële middelen, alsook over de bevoegdheden om haar rol op doeltreffende wijze te vervullen.⁶⁰ Ook wordt van instellingen verwacht dat ze evalueren of de hiervoor beschikbare capaciteit en middelen passend zijn, met name in functies die verantwoordelijk zijn voor het beheer van de klimaat- en milieurisico's. Voor zover nodig versterkt een instelling de beschikbare capaciteit en middelen en bevordert deze de training van personeel voor alle relevante functies.

Verwachting 5.3

Verwacht wordt dat de instelling de taken en verantwoordelijkheden van de eerste verdedigingslinie met betrekking tot het nemen van risico's en het beheer van klimaat- en milieurisico's beschrijft in de beleids-, procedure- en controledocumenten. De instelling zorgt ervoor dat de eerste verdedigingslinie haar taken uitvoert in overeenstemming met de beleidslijnen, procedures en limieten inzake klimaat en milieurisico's. Meer specifiek wordt van de eerste verdedigingslinie verwacht dat deze klimaat- en milieurisico's die relevant zijn voor de kredietwaardigheid en de score/rating van een klant opspoort, beoordeelt en bewaakt en een gedegen due diligence van klimaat- en milieurisico's uitvoert, in overeenstemming met Verwachting 7.4.

Verwachting 5.4

Verwacht wordt dat de instelling de taken en verantwoordelijkheden van de risicobeheerfunctie met betrekking tot het opsporen, beoordelen, meten, bewaken en rapporteren van klimaat- en milieurisico's omschrijft. De voornaamste verantwoordelijkheid van de risicobeheerfunctie is ervoor te zorgen dat alle risico's door de relevante units in de instelling worden geïdentificeerd, beoordeeld, gemeten, gemonitord, beheerd en naar behoren gerapporteerd.⁶¹ Omdat klimaat- en milieurisico's doorwerken in bestaande risicotypen worden de taken en verantwoordelijkheden ingebed in het kader voor de bestaande soorten risico's van het risicobeheersysteem, zoals nader toegelicht in het onderdeel risicobeheer.

Kader 5

Uit de praktijk: horizontale contactpunten

De ECB heeft bij diverse instellingen gezien dat er specifieke maatregelen worden genomen ter bevordering van een risicocultuur waarin rekening wordt gehouden met klimaat- en milieurisico's. Zo heeft één bank horizontale contactpunten aangewezen. Die moesten ervoor zorgen dat klimaat- en milieurisico's naar behoren werden geïntegreerd in de werkprocedures van de risicobeheerfunctie. Een andere bank heeft 'correspondenten' aangewezen voor de bedrijfsonderdelen die actief samenwerken en contact hebben met risicobeheerfuncties en/of andere functies die betrokken zijn bij het beheer van ESG-risico's, waaronder klimaat- en milieurisico's.

Verwachting 5.5

⁶⁰ Zie paragraaf 155 en 160 van de EBA-richtsnoeren inzake interne governance (EBA/GL/2017/11).

⁶¹ Zie paragraaf 174 van de EBA-richtsnoeren inzake interne governance (EBA/GL/2017/11).

Verwacht wordt dat de instelling de taken en verantwoordelijkheden van de compliancefunctie omschrijft en ervoor zorgt dat uit klimaat- en milieurisico's voortvloeiende aansprakelijkheidsrisico's naar behoren in de overwegingen worden meegenomen en effectief in alle relevante processen worden geïntegreerd. De compliancefunctie adviseert het leidinggevend orgaan over de te nemen maatregelen voor de naleving van de toepasselijke wet- en regelgeving en standaarden en beoordeelt de mogelijke gevolgen van eventuele wijzigingen in het wet- en regelgevend kader voor de activiteiten en het nalevingskader van de instelling.⁶² Omdat milieuvorschriften en duurzaamheidsnormen door de tijd heen kunnen veranderen, kunnen instellingen in toenemende mate te maken krijgen met nalevingsrisico's rond klimaat- en milieukwesties.

Verwachting 5.6

Van de interne auditfunctie wordt verwacht dat deze in evaluaties van het algemene risicobeheerkader beoordeelt in hoeverre dat kader is toegesneden op het beheer van klimaat- en milieurisico's. De interne auditfunctie evalueert het risicobeheerkader aan de hand van externe ontwikkelingen, veranderingen in het risicoprofiel en de ontwikkeling van nieuwe producten en/of bedrijfsonderdelen.⁶³ Dit omvat ook het evalueren van de gepastheid van regelingen voor het beheer van klimaat- en milieurisico's. Bovendien vallen de beleidslijnen en procedures van de instelling inzake klimaat- en milieurisico's binnen het toepassingsgebied van de interne auditfunctie. Die functie heeft namelijk de taak om de naleving van de interne beleidslijnen en procedures van de instelling en van externe vereisten te controleren.

5.4 Rapportage

Verwachting 6

Verwacht wordt dat de instelling in het kader van de interne rapportage geaggregeerde risicogegevens rapporteert die de blootstelling van de instelling aan klimaat- en milieurisico's weergeeft, zodat het leidinggevend orgaan en de desbetreffende subcomités weloverwogen besluiten kunnen nemen.

In de EBA-richtsnoeren⁶⁴ wordt beschreven hoe de instelling mechanismen voor regelmatige en transparante rapportage invoert zodat het leidinggevend orgaan, het risicocomité, indien ingesteld, en alle relevante eenheden in een instelling op tijd accurate, beknopte, begrijpelijke en zinvolle rapporten ontvangen en ze belangrijke gegevens over de identificatie, de meting of beoordeling, de bewaking en het beheer van de risico's kunnen uitwisselen. De ECB verwacht dat de instelling klimaat- en milieurisico's integreert in het kader voor de rapportage van gegevens en zo doordachte besluitvorming op managementniveau mogelijk maakt. De ECB onderkent dat maatstaven en instrumenten nog in ontwikkeling zijn en dat de beschikbare informatie in instellingen soms nog onvolledig is. Niettemin verwacht de ECB dat hier gaandeweg volwaardige rapportages over klimaat- en milieurisico's uitgroeien. In

⁶² Zie paragraaf 192 van de EBA-richtsnoeren inzake interne governance (EBA/GL/2017/11).

⁶³ Zie paragraaf 139 van de EBA-richtsnoeren inzake interne governance (EBA/GL/2017/11).

⁶⁴ Zie de EBA-richtsnoeren inzake interne governance (EBA/GL/2017/11).

eerste instantie, als een nauwkeurige en volledige rapportage onhaalbaar of prematuur wordt geacht, verwacht de ECB dat een instelling beoordeelt welke gegevens er nodig zijn als input voor de strategie en het risicobeheer, lacunes in kaart brengt en een plan formuleert om deze lacunes te dichten en tekortkomingen weg te nemen.

Verwachting 6.1

Verwacht wordt dat de instelling voor de omgang met gegevens voor klimaat- en milieurisico's een holistische aanpak formuleert. Zoals in de EBA-richtsnoeren is bepaald, voeren instellingen reguliere en transparante rapportagemechanismen in zodat op tijd accurate, beknopte, begrijpelijke en zinvolle rapporten worden afgegeven en relevante gegevens over de identificatie, meting of beoordeling, monitoring en het beheer van de risico's kunnen worden uitgewisseld.⁶⁵ Verwacht wordt dat de instelling de klimaat- en milieurisico's definieert, documenteert en integreert in het kader voor de gegevensrapportage en dat deze op die manier de risicopositie doeltreffend kan bewaken, beheren en beperken. Onder die werkzaamheden vallen onder andere de governance van de risicogegevensrapportage, IT-infrastructuur, capaciteit voor aggregatie van risicogegevens en rapportageprocedures. De instelling zorgt dat het kader voor de gegevensrapportage van klimaat- en milieurisico's goed is afgestemd op de risicomaatstaven zoals die in de risicobereidheidsverklaring en risicobeheerprocessen zijn beschreven. Waar relevant levert het kader voor de gegevensrapportage ook input voor de KPI's aan de hand waarvan de prestaties van de instelling op het gebied van klimaat- en milieurisico's en openbare informatie worden beoordeeld.

Verwachting 6.2

Omdat klimaat- en milieurisico's speciale kenmerken hebben, wordt van de instelling verwacht dat deze overweegt de IT-systemen aan te passen voor de systematische verzameling en aggregatie van de noodzakelijke gegevens. Aan de hand daarvan kan dan de blootstelling aan deze risico's worden beoordeeld. Hoewel van instellingen wordt verwacht dat ze de gegevenstaxonomie van deze risico's verwerken, wordt ook erkend dat dit mogelijk niet haalbaar is omdat gemeenschappelijke definities en taxonomieën op dit moment ontbreken en de gegevens lacunes vertonen. Is dat het geval, dan overweegt de instelling een rapportageproces en -procedure op basis van interne of externe kwalitatieve risicomaatstaven, zodat de klimaat- en milieurisico's toch adequaat aan het leidinggevend orgaan kunnen worden gerapporteerd. Dat leidinggevend orgaan is op de hoogte van de beperkingen van de ontvangen rapportage alsmede van de wettelijke en technische beperkingen. Het leidinggevend orgaan gebruikt deze informatie om de klimaat- en milieurisico's te bespreken, om de informatie daarover te bevragen en om besluiten te nemen over het beheer van de effecten daarvan.

Verwachting 6.3

Van de risicorapportage van een instelling wordt verwacht dat de gevolgen van klimaat- en milieurisico's voor het bedrijfsmodel, de strategie en het risicoprofiel goed worden weergegeven.⁶⁶ De instelling streeft ernaar in de risicoverslagen alle materiële klimaat- en milieurisico's mee te nemen voor de hele juridische entiteit en/of de bedrijfsonderdelen. De diepte en reikwijdte van deze

⁶⁵ Zie paragraaf 145 van de EBA-richtsnoeren inzake interne governance (EBA/GL/2017/11).

⁶⁶ Zie ook paragraaf 29 en 30 onder principe 2 van de ECB-gids inzake het interne proces ter beoordeling van de kapitaaltoereikendheid (ICAAP).

verslagen komen overeen met de omvang en complexiteit van de bedrijfsactiviteiten en het risicoprofiel van de instelling.

Verwachting 6.4

Verwacht wordt dat de instelling tijdig geaggregeerde en actuele gegevens over klimaat- en milieurisico's kan genereren. Dit is conform de EBA-richtsnoeren, die voorschrijven dat instellingen over doeltreffende en betrouwbare informatie- en communicatiesystemen moeten beschikken, die zowel bij een normale bedrijfsvoering als in tijden van stress de samenvoeging van risicogegevens volledig mogelijk maken.⁶⁷ De tijdigheid van de rapportage is van cruciaal belang bij deze risico's, gelet op de effecten van bijvoorbeeld een plotselinge overgang naar een koolstofarme economie of van een fysieke gebeurtenis op de activiteiten van een instelling. Om die reden is het leidinggevend orgaan altijd op de hoogte van ontwikkelingen op nationaal, internationaal, politiek en regelgevingsniveau die van invloed kunnen zijn op de rapportageverwachtingen. Van een instelling wordt flexibiliteit verwacht. Deze kan naar aanleiding van een breed scala onvoorziene en ad-hocrapportageverzoeken geaggregeerde gegevens over klimaat- en milieurisico's genereren, waaronder verzoeken in stress- en crisissituaties, verzoeken als gevolg van veranderende interne behoeften en verzoeken om te reageren op vragen van toezichthouders, naarmate de vraag naar rapportage over klimaat- en milieurisico's toeneemt.

---

⁶⁷ Zie de EBA-richtsnoeren inzake interne governance (EBA/GL/2017/11) en paragraaf 5.8 van de herziene EBA-richtsnoeren inzake gemeenschappelijke procedures en methoden voor het proces van toetsing en evaluatie door de toezichthouder (*supervisory review and evaluation process – SREP*) en stresstests voor toezichtdoeleinden (EBA/GL/2018/03).

6 Toezichtsverwachtingen risicobeheer

Voortbouwend op het vorige hoofdstuk wordt hierna gedetailleerder ingegaan op de integratie van klimaat- en milieurisico's in het beheer van krediet-, operationeel, markt- en liquiditeitsrisico en in het ICAAP, onder meer door middel van risicokwantificering met behulp van scenarioanalyse en stresstests.

6.1 Risicobeheerkader

Verwachting 7

Verwacht wordt dat de instelling klimaat- en milieurisico's als risicofactoren integreert in de bestaande risicocategorieën van het risicobeheerkader, zodat deze risico's over een voldoende lange tijdshorizon kunnen worden beheerst en bewaakt en de aanwezige regelingen regelmatig kunnen worden geëvalueerd. Verwacht wordt dat de instelling zulke risico's signaleert en kwantificeert als onderdeel van het totaalproces waarin de kapitaaltoereikendheid wordt gewaarborgd.

Als onderdeel van het algehele kader voor interne controle beschikken instellingen over een risicobeheerkader voor alle bedrijfsonderdelen en interne eenheden, waaronder interne controlefuncties.⁶⁸ ⁶⁹ Volgens artikel 73 van de CRD beschikken instellingen over solide, doeltreffende en alomvattende strategieën en processen aan de hand waarvan zij doorlopend kunnen nagaan of, en ervoor kunnen zorgen dat, de hoogte, samenstelling en verdeling van het interne kapitaal nog aansluiten op de aard en omvang van de huidige en mogelijke toekomstige risico's.

Van de instelling wordt verwacht dat deze een holistisch en goed gedocumenteerd beeld van de impact van klimaat- en milieurisico's op bestaande risicocategorieën heeft. Het kader voor risicobeheer omvat de risico's op en buiten de balans, waarbij zowel de financiële als de niet-financiële risico's op passende wijze in de overwegingen worden meegenomen⁷⁰, evenals de feitelijke risico's en de toekomstige risico's waaraan de instelling mogelijk is of kan worden blootgesteld. Instellingen zijn verantwoordelijk voor de invoering van een regulier proces voor de signalering van alle materiële risico's en de opname daarvan in een alomvattende interne risico-inventarisatie. Zoals toegelicht in paragraaf 3.1 en 3.2 van deze gids worden klimaat- en milieurisico's beschouwd als risicofactoren voor bestaande risicocategorieën. Voor organisatorische of analytische doeleinden kunnen instellingen ervoor kiezen om klimaat- en milieurisico's te behandelen als zelfstandig risicotype. Wel wordt verwacht dat ze de manieren waarop klimaat- en milieurisico's inwerken op de verschillende risicogebieden, waaronder krediet-, operationeel, markt-

⁶⁸ Zie paragraaf 136 en 137 van de EBA-richtsnoeren inzake interne governance (EBA/GL/11/2017), waarin voor 'internal control' het begrip 'interne controle' wordt gehanteerd.

⁶⁹ Zie ook paragraaf 32 en 34 onder principe 2, punt (ii), van de ECB-gids inzake het interne proces ter beoordeling van de kapitaaltoereikendheid (ICAAP).

⁷⁰ Zie paragraaf 136 van de EBA-richtsnoeren inzake interne governance (EBA/GL/11/2017).

Verwachting 7.1

en liquiditeitsrisico, grondig analyseren. Van het leidinggevend orgaan wordt verwacht dat het besluit welke soorten risico materieel zijn. Als een instelling inschat dat klimaat- en milieurisico's niet significant bijdragen aan materiële risicotypen, is een indeling als niet-materieel risico gerechtvaardigd. Verwacht wordt dat deze analyse wordt toegesneden op het bedrijfsmodel en het risicoprofiel van de instelling. Instellingen documenteren de betrokken klimaat- en milieurisico's, met name de transmissiekanalen en de effecten op het risicoprofiel.

Kader 6

Uit de praktijk: toewijzing klimaatrisico's aan financiële risico's

Sommige instellingen zijn een intern proces gestart om hun klimaatrisico's en de potentiële financiële effecten daarvan in kaart te brengen. Eén bank heeft de voornaamste transmissiekanalen voor bestaande risicocategorieën in kaart gebracht en een overzicht gegeven van de geschatte effecten op het risicoprofiel, met inbegrip van het geschatte tijdsplan.

Tabel A

Gestileerd voorbeeld van het toewijzen ('mapping') van klimaatrisico's aan financiële effecten

Klimaatrisicofactoren	Potentiële financiële effecten	Tijdsplan	Impact op risicoprofiel	Impact op strategie
Beleid / juridisch	Afschrijving van activa van koolstofintensieve ondernemingen in de beleggingsportefeuille	1-3 jaar	**	****
Technologie	Klanten in de auto-industrie geraakt door substitutie van bestaande producten en diensten	3-5 jaar	*	***
Marktsentiment	Consumenten en beleggers willen duurzamere producten	1-3 jaar	****	*
Acuut fysiek risico	Schade aan eigendom en activa op locaties met hoog risico	1-3 jaar	*	**
Chronisch fysiek risico	Hogere kosten voor klanten vanwege schade of verlies door klimaatincidenten, waardoor hun vermogen om te betalen afneemt	1-3 jaar	*	**

Bron: ECB

Verwachting 7.2

Van instellingen wordt verwacht dat ze de klimaat- en milieurisico's waaraan ze zijn blootgesteld adequaat kwantificeren. Zoals wordt verklaard in de ECB-gids inzake het ICAAP mogen risico's niet buiten de beoordeling worden gelaten omdat het moeilijk is ze te kwantificeren of omdat de relevante gegevens niet beschikbaar zijn.⁷¹ Als kwantificeringsmethoden nog in ontwikkeling zijn (mede rekening houdend met de huidige werkzaamheden en aankomende publicaties van internationale netwerken en normstellende organisaties) wordt van een instelling verwacht dat deze zich actief inspannt om passende instrumenten en methoden te ontwikkelen of toe te passen.

Verwachting 7.3

Verwacht wordt dat de instelling kiest voor een strategische aanpak van het beheer en/of de beperking van de klimaat- en milieurisico's, in overeenstemming met de bedrijfsstrategie en risicobereidheid, en dat deze de beleidslijnen, procedures, risicolimieten en risicocontroles dienovereenkomstig aanpast. Zoals bepaald in de EBA-richtsnoeren geeft het kader voor risicobeheer van de instelling specifieke richtlijnen over de uitvoering van de strategieën van de instelling en worden waar passend interne limieten vastgesteld en gehandhaafd die stroken met de risicobereidheid en met het deugdelijk

⁷¹ Zie paragraaf 74 van de ECB-gids inzake het interne proces ter beoordeling van de kapitaaltoereikendheid (ICAAP).

functioneren, de financiële slagkracht, de kapitaalpositie en de strategische doelstellingen van de instelling.⁷² Om die reden beoordelen instellingen of het risicobeleid moet worden aangepast, bijvoorbeeld door limieten te stellen aan de financiering van bepaalde gevoelige economische (sub)sectoren, overheden, ondernemingen of vastgoedposities of zelfs bepaalde specifieke (sub)sectoren of kredietnemers van kredietverlening uit te sluiten, of kredietvoorwaarden voor kredietnemers die al dan niet voorkomen op een witte/zwarte lijst of die als 'best-in-class' worden aangemerkt, te wijzigen; door een constructieve dialoog met belangrijke tegenpartijen aan te gaan en/of maatregelen om klimaat- en milieurisico's geleidelijk terug te dringen overeen te komen, potentieel ook om de duurzaamheids- en/of kredietrating van een tegenpartij te verbeteren.

Kader 7

Uit de praktijk: kwantificering impact klimaat- en milieurisico's van financiering in het ICAAP

De ECB heeft een bank als onderdeel van het interne kapitaalplan de milieueffecten van de financiering zien beoordelen. Daarbij kent deze bank een milieurating toe aan ofwel het gefinancierde object of project, ofwel (bij een algemene lening) aan de kredietnemer, die zowel een onderneming als een overheid kan zijn. Deze rating wordt vastgesteld op basis van een inschatting van het klimaatteffect van de transactie. Er wordt rekening gehouden met eventuele significante externe milieufactoren, bijvoorbeeld op het gebied van watergebruik, vervuiling, afval en biodiversiteit. Op basis van deze rating rekent de bank 'strafpunten' voor activa met de grootste verwachte milieu-impact. De uitkomst is een toename van de analytische risicoweging van die positie. De bank meldt dat posities met een negatief klimaat- en milieueffect in voorkomende gevallen te maken krijgen met een verhoging van het niveau van de analytische risicogewogen activa van soms wel een kwart. Uiteindelijk wordt dit effect uitgedrukt in het verwachte rendement op de activa. Dit kan fungeren als een aanleiding om in bepaalde sectoren te investeren of te desinvesteren.

Verwachting 7.4

Verwacht wordt dat de instelling een due diligence van klimaat- en milieurisico's uitvoert, in de eerste fase van de klantacceptatie en vervolgens op doorlopende basis. Die due diligence omvat ook de verzameling en verificatie van de informatie en gegevens die nodig zijn om kwetsbaarheden van de kredietnemer voor klimaat- en milieurisico's te beoordelen, met name voordat een leningovereenkomst wordt gesloten of voordat het bedrag van een lening significant wordt verhoogd, in overeenstemming met het kredietrisicobeleid en de daarmee samenhangende procedures van de instelling. Van instellingen wordt verwacht dat ze zich bewust zijn van de klimaat- en milieu-impact van de klant, de gevoeligheid van die klant voor klimaat- en milieurisico's en de manier waarop die klant omgaat met die impact en de risico's. Een goede due diligence van klimaat- en milieurisico's, wanneer daar op passende wijze mee om wordt gegaan, vermindert bovendien de reputatie- en aansprakelijkheidsrisico's. Hoe ver en hoe diep de due diligence gaat, wordt naar verwachting bepaald door de sector en geografische locatie van de klant. Indien dat noodzakelijk wordt geacht, kan een instelling overwegen om een externe deskundige in te schakelen. Instellingen worden geadviseerd om bijvoorbeeld de

---

⁷² Zie paragraaf 135, 137 en 138 van de EBA-richtsnoeren inzake interne governance (EBA/GL/11/2017).

OESO-richtsnoeren voor multinationale ondernemingen⁷³ na te leven. De ECB verwacht dat de bevindingen van de due diligence worden meegewogen in de besluitvorming over het al dan niet aangaan of voortzetten van een klantrelatie.

Verwachting 7.5

Verwacht wordt dat de instelling de impact van klimaat- en milieurisico's op de kapitaaltoereikendheid beoordeelt vanuit economisch en normatief perspectief.

In overeenstemming met de ECB-gids inzake het ICAAP houden instellingen in de toekomstgerichte beoordeling van de kapitaaltoereikendheid rekening met alle risico's, met eventuele concentraties binnen en tussen die risico's, die kunnen voortvloeien uit relevante veranderingen in de omgeving waarin de instelling opereert.⁷⁴ De ECB verwacht daarnaast van de instelling dat deze klimaatverandering, en in het bijzonder ook de energietransitie, integreert in de in de beoordeling vanuit het perspectief van economische waarde. Verwacht wordt dat de instelling bij het bepalen van de kapitaaltoereikendheid rekening houdt met de impact van klimaat- en milieurisico's, op een manier die de instelling in staat stelt het bedrijfsmodel duurzaam uit te voeren door te zorgen voor toereikend kapitaal vanuit zowel economisch als normatief perspectief. Zoals beschreven in de ECB-gids inzake het ICAAP passen instellingen een normatief en een economisch perspectief toe. Die vullen elkaar aan en staan met elkaar in wisselwerking. Als de inschatting is dat klimaat- en milieurisico's impact hebben vanuit economisch perspectief wordt van de instelling verwacht dat deze in het normatieve perspectief de potentiële toekomstige effecten op voorgeschreven kapitaalratio's beoordeelt aan de hand van een basis- en een ongunstig scenario. Verwacht wordt tevens dat de instelling de resultaten van die beoordelingen ook in het risicobereidheidskader en de bedrijfsstrategie meeweegt.

Verwachting 7.6

Verwacht wordt dat de instelling in de periodieke evaluaties de adequaatheid van de identificatie-, meet- en mitigatie-instrumenten voor klimaat- en milieurisico's beoordeelt.

Instellingen voeren regelmatig interne evaluaties uit, bijvoorbeeld in het kader van het ICAAP.⁷⁵ Het doel van deze evaluaties is om te beoordelen of de interne processen en methodieken tot goede uitkomsten hebben geleid en of ze nog steeds geschikt zijn met het oog op actuele en toekomstige ontwikkelingen.⁷⁶ Aangezien de beschikbaarheid van gegevens en methodieken voor het signaleren en meten van klimaat- en milieurisico's snel toeneemt, wordt verwacht dat een instelling regelmatig de adequaatheid en de kwaliteit van de gegevensbronnen en methoden tegen het licht houdt.

⁷³ Zie de [OESO-richtsnoeren voor multinationale ondernemingen](#), OESO, 2019 en "Due Diligence for Responsible Corporate Lending and Securities Underwriting – Key considerations for banks implementing the OECD Guidelines for Multinational Enterprises", OESO, 2019.

⁷⁴ Zie paragraaf 60 van de ECB-gids inzake het interne proces ter beoordeling van de kapitaaltoereikendheid (ICAAP).

⁷⁵ Zie artikel 73 van de CRD IV.

⁷⁶ Zie ook paragraaf 18 onder principe 1, punt (iii), van de ECB-gids inzake het interne proces ter beoordeling van de kapitaaltoereikendheid (ICAAP).

6.2 Beheer kredietrisico

Verwacht wordt dat de instelling in het kader van het kredietrisicobeheer de klimaat- en milieurisico's in de overwegingen meeneemt in alle fasen van het kredietverleningsproces en dat deze de risico's in de portefeuille bewaakt.

Overeenkomstig artikel 79 van de CRD moeten bevoegde autoriteiten er onder meer voor zorgen dat de kredietverlening geschiedt op basis van gedegen en welomschreven criteria en dat de procedure voor de acceptatie, aanpassing, vernieuwing en herfinanciering van kredieten duidelijk is vastgelegd. Van instellingen wordt verwacht dat ze daarbij een holistische benadering toepassen en rekening houden met klimaat- en milieurisico's in het kredietrisicobeleid en de -procedures, in overeenstemming met de EBA-richtsnoeren inzake de initiëring en monitoring van leningen.⁷⁷⁸

Verwachting 8.1

Klimaat- en milieurisico's worden in alle fasen van het kredietverleningsproces en de kredietverwerking in de overwegingen meegenomen. Specifiek wordt van de instelling verwacht dat deze een visie formuleert over het risico van wanbetaling door de kredietnemer en de invloed van klimaat- en milieurisico's daarop. De ECB verwacht dat klimaat- en milieufactoren die van materieel belang zijn voor het wanbetalingsrisico van de kredietpositie worden gesignaleerd en beoordeeld. In het kader van die beoordeling kan een instelling rekening houden met de kwaliteit van de beheersing van de klimaat- en milieurisico's door de klant zelf. Verwacht wordt dat instellingen gepast rekening houden met uit klimaat- en milieurisico's voortvloeiende veranderingen in het risicoprofiel van sectoren en geografische gebieden.

Kader 8

Uit de praktijk: op klimaat gebaseerde schaduw-PD's

De ECB merkt op dat instellingen klimaat- en milieurisico's vaak kwalitatief integreren in het kredietverleningsproces. Niettemin ontwikkelen sommige instellingen manieren om deze risico's in de modellen te integreren, terwijl weer andere overwegen dat te doen. Eén bank ontwikkelt op klimaat gebaseerde 'schaduw'-PD's, die parallel aan de gewone PD's worden gerapporteerd. In die op klimaat gebaseerde schaduw-PD's wordt rekening gehouden met een gedetailleerde analyse van fysieke en transitierisico's voor in een screeningproces gesignaleerde tegenpartijen met een hoger risico. Een groot verschil tussen de twee soorten PD's duidt op de noodzaak om risicobeperkende maatregelen te nemen. Een tweede bank ontwikkelt een scorekaart voor duurzaamheidsrisico's op basis van kwalitatieve aspecten. De input van de scorekaart krijgt een vast gewicht in het model. Weer een andere bank past milieuv variabelen toe in de interne kredietscoremodellen. De milieuwaardering is ingevoerd voor sectoren waarvoor een dergelijke beoordeling relevant werd geacht voor de analyse van kredietkwaliteitsverschillen. De potentiële milieueffecten van de onderliggende activiteiten beïnvloeden de kredietkwaliteit. De kredietscoremodellen zijn uitgerold naar blootstellingen aan grote ondernemingen, bedrijven en naar projectfinancieringsposities.

⁷⁷ Zie paragraaf 51 van de EBA-richtsnoeren inzake de initiëring en monitoring van leningen (EBA/CP/2019/04).

⁷⁸ Zie ook principe 2, punt (ii) en (iii), van de ECB-gids inzake het interne proces ter beoordeling van de kapitaaltoereikendheid (ICAAP).

Verwachting 8.2

Verwacht wordt dat de instelling de risicoclassificatieprocedure aanpast met als doel de klimaat- en milieurisico's te signaleren en evalueren (op z'n minst kwalitatief). Instellingen definiëren passende algemene risico-indicatoren of -ratings voor tegenpartijen waarin rekening wordt gehouden met klimaat- en milieurisico's. Ook wordt van een instelling verwacht dat deze in het kader van de risicoclassificatieprocedure onderzoekt welke kredietnemers direct of indirect te maken kunnen hebben met verhoogde klimaat- en milieurisico's. Kritieke blootstellingen aan dergelijke risico's worden aangegeven en indien van toepassing in uiteenlopende scenario's⁷⁹ meegewogen, zodat er tijdig passende risicobeperkende maatregelen kunnen worden getroffen, onder andere in de prijsstelling. Van instellingen wordt verwacht dat ze bijvoorbeeld gebruikmaken van 'heat maps' die inzicht geven in duurzaamheidsrisico's op basis van de relevantie van individuele economische (sub)sectoren voor een bepaalde klant.

Verwachting 8.3

Verwacht wordt dat de instelling klimaat- en milieurisico's meeweegt in de waardering van onderpand. Klimaat- en milieurisico's kunnen de waarde van onderpand beïnvloeden. Van instellingen wordt verwacht dat ze in dit verband bijzondere aandacht schenken aan de fysieke locatie en de energie-efficiëntie van commercieel en niet-commercieel vastgoed. Verwacht wordt dat ze dit doen in het kader van de vaststelling van de waarde van onderpand en in hun reguliere evaluaties.

Verwachting 8.4

Verwacht wordt dat de instelling kredietrisico's in de portefeuilles bewaakt en beheert, bijvoorbeeld door middel van een sector/regio concentratieanalyse, risicopositielimieten, strategieën voor schuldafbouw en scenarioanalyses en/of stresstests.⁸⁰ Instellingen bewaken hoe geografische en sectorale concentratie wordt beïnvloed door klimaat- en milieurisico's. Ook kunnen ze, in het licht van potentiële nieuwe wetgeving, concentraties meten van activa met specifieke kenmerken die kunnen worden geraakt door transitiebeleid, zoals de toekenning van energie-efficiëntielabels in portefeuilles commercieel en niet-commercieel vastgoed. Het advies aan instellingen is om de bewakingscapaciteit te ontwikkelen, in samenhang met de maatstaven en limieten voor het kader voor risicobereidheid en gegevensbeheer.

Verwachting 8.5

Verwacht wordt dat het kader voor de krediettarieven bij de instelling een afspiegeling vormt van de risicobereidheid en de bedrijfsstrategie met betrekking tot klimaat- en milieufactoren.⁸¹ Krachtens artikel 76, lid 3, van de CRD IV toetst het risicocomité van een instelling of de prijzen van aan cliënten aangeboden activa ten volle rekening houden met het bedrijfsmodel en de risicostrategie. De prijsstelling van leningen vormt een belangrijk sturingsmechanisme voor instellingen en is bepalend voor de hoogte en herkomst van de toekomstige inkomsten. In het

---

⁷⁹ Die scenario's kunnen onder meer gebaseerd zijn op een evaluatie van actuele en geschatte broeikasgasemissies, de marktomgeving, de toezichtsvereisten voor de betrokken ondernemingen, de waarschijnlijke effecten op de rentabiliteit en solvabiliteit van kredietnemers, enz.

⁸⁰ Zie paragraaf 245 van de EBA-ontwerprichtsnooten inzake de initiëring en monitoring van leningen (EBA/CP/2019/04).

⁸¹ Zie paragraaf 200 en 201 van de EBA-ontwerprichtsnooten inzake de initiëring en monitoring van leningen (EBA/CP/2019/04).

kader van de bedrijfsstrategie en risicobereidheid kan een instelling bijvoorbeeld besluiten om risicoposities in sectoren die het klimaat of het milieu schaden te verminderen of om leningen links te laten liggen met energie-inefficiënt vastgoed als onderpand. Het prijsstellingskader ondersteunt in dat geval het risicoperspectief en de risicostrategie, bijvoorbeeld doordat de instelling onderscheid maakt tussen krediettarieven op basis van de energie-efficiëntie of sector/klantspecifieke opslagen rekent. Ook kunnen instellingen overwegen om, in overeenstemming met de bedrijfsstrategie en risicobereidheid, de klant te stimuleren naar behoren rekening te houden met klimaat- en milieurisico's teneinde de kredietwaardigheid en weerbaarheid tegen die risico's te verbeteren. Dat zou bijvoorbeeld de vorm kunnen aannemen van een korting op de rente van een milieuvriendelijke lening of een koppeling van de rente op een lening aan het bereiken van een duurzaamheidsdoelstelling door de klant.

Kader 9

Uit de praktijk: differentiatie tarieven hypotheekleningen

De ECB heeft bij een instelling gezien dat er verschillende hypotheektarieven voor retailklanten worden gehanteerd naar gelang het energielabel van het onderliggende vastgoed. Hypothecaire leningen met een hoger energielabel krijgen een lager klanttarief dan hypothecaire leningen met een lager energie-efficiëntielabel, terwijl de totale rendementsdoelstelling van de instelling voor hypothecaire leningen naar verwachting wel wordt gehaald. Deze tariefdifferentiatie is in overeenstemming met de duurzaam bankieren-strategie van de instelling. Daarnaast is een portefeuille met een hoger energie-efficiëntielabel waarschijnlijk minder kwetsbaar voor transitierisico. Als gevolg daarvan verbetert de verdeling van energie-efficiëntielabels binnen de hypotheekportefeuille.

Verwachting 8.6

In de bepaling van het krediettarief houdt een instelling naar verwachting rekening met de uit klimaat- en milieurisico's voortvloeiende kosten. Zoals beschreven in de EBA-richtsnoeren inzake de initiëring en monitoring van leningen⁸² zorgen instellingen voor een prijsstellingskader dat is gekoppeld aan de kenmerken van de lening, en waarin rekening wordt gehouden met alle relevante kosten. De impact van klimaat- en milieurisico's kan zich manifesteren via verschillende kostenfactoren, zoals de kosten van kapitaal, financiering of kredietrisico. Ecologisch duurzame activa kunnen bijvoorbeeld worden gefinancierd met speciale instrumenten, zoals groene (gedekte) obligaties, en zo andere financieringskosten met zich meebrengen. Voor gebieden die blootstaan aan toenemende fysieke klimaatrisico's, zoals overstromingen of droogte, kunnen de kredietverliezen toenemen. Verwacht wordt dat de instelling deze ontwikkelingen nauwlettend volgt en verwerkt in de krediettarieven, bijvoorbeeld door een hogere kostenopslag te rekenen of onderscheid in de financieringskosten aan te brengen voor activa die met name blootstaan aan fysiek en transitierisico.

---

⁸² Zie paragraaf 186, 187 en 190 van de EBA-ontwerprichtsnoeren inzake de initiëring en monitoring van leningen (EBA/CP/2019/04).

6.3 Beheer operationeel risico

Verwachting 9

Verwacht wordt dat de instelling beoordeelt in hoeverre klimaatgebeurtenissen de bedrijfscontinuïteit negatief kunnen beïnvloeden en in welke mate de aard van de activiteiten eventuele reputatierisico's en/of aansprakelijkheidsrisico's kunnen vergroten.

Zoals wordt bepaald in artikel 85 van de CRD en in de EBA-richtsnoeren⁸³ passen instellingen beleid en procedures toe om de operationeel-risicopositie te beoordelen en te beheren. Operationeel risico wordt in alle bedrijfsonderdelen en activiteiten beoordeeld en de instelling bepaalt welke vorm het operationele risico zou kunnen aannemen.⁸⁴ Ook wordt van instellingen verwacht dat ze alle noodzakelijke maatregelen treffen om de bedrijfscontinuïteit te verzekeren en een tijdig herstel na een catastrofe te waarborgen. Dit geldt zowel voor de beleidsuitvoering als voor de werking van fysieke activa, waaronder IT-systemen.

Verwachting 9.1

Verwacht wordt dat de instelling de effecten van fysieke risico's op de bedrijfsactiviteiten in algemene zin beoordeelt, inclusief het vermogen om snel te herstellen en diensten te blijven verlenen. De geografische locatie kan een instelling relatief vatbaarder voor fysieke risico's maken. Verwacht wordt dat instellingen de materialiteit van operationeel risico als gevolg van fysieke risico's beoordelen. Dit is met name van toepassing op uitbestede diensten en IT-activiteiten, vooral als de dienstverleners zijn gevestigd op locaties die met extreme weersomstandigheden of andere milieugebeurtenissen kunnen worden geconfronteerd.

Instellingen gaan dan ook na of deze omstandigheden het vermogen om transacties te verwerken en diensten te verrichten kunnen aantasten dan wel juridische aansprakelijkheden jegens derden (klanten en andere belanghebbenden) kunnen veroorzaken. Van een instelling wordt in het bijzonder verwacht dat deze bij het beoordelen van kritieke of belangrijke functies rekening houdt met de effecten van klimaatverandering op de verrichting van deze diensten.⁸⁵ De uitkomsten van deze beoordeling, indien die van materieel belang zijn voor bedrijfsonderdelen of -activiteiten, worden verwerkt in het bedrijfscontinuïteitsplan.

Verwachting 9.2

Verwacht wordt dat de instelling rekening houdt met de mate waarin de aard van de ondernomen activiteiten het risico op toekomstige reputatieschade of aansprakelijkheid vergroot. Zoals bepaald in de EBA-richtsnoeren⁸⁶ omvat het

⁸³ Zie paragraaf 255 van de herziene EBA-richtsnoeren inzake gemeenschappelijke procedures en methoden voor het (*supervisory review and evaluation process* – SREP) en stresstests voor toezichtdoeleinden (EBA/GL/2018/03).

⁸⁴ Zie ook principe 4 en paragraaf 60 van de ECB-gids inzake het interne proces ter beoordeling van de kapitaaltoereikendheid (ICAAP).

⁸⁵ Zie paragraaf 31 onder hoofdstuk 4 van de EBA-richtsnoeren inzake uitbesteding (EBA/GL/2019/02).

⁸⁶ Zie paragraaf 136 van de EBA-richtsnoeren inzake interne governance (EBA/GL/11/2017).

kader voor risicobeheer alle relevante risico's van een instelling. Daarbij worden zowel financiële als niet-financiële risico's in aanmerking genomen, inclusief reputatierisico's. Reputatierisico's kunnen plotseling optreden en ondernemingen snel raken. Instellingen die worden geassocieerd met controversiële maatschappelijke of milieuthema's (of meer in het algemeen instellingen waarvan het beeld is dat ze onvoldoende oog hebben voor bepaalde milieuaspecten van de bedrijfsactiviteiten) kunnen te maken krijgen met reputatierisico als gevolg van een veranderend marktsentiment jegens klimaat- en milieurisico's. Verwacht wordt tevens dat een instelling om reputatierisico's in verband met controversie rond haar producten te voorkomen, overweegt te evalueren of de (beleggings)producten voldoen aan internationale of Europese best practices, zoals de EU-standaard voor groene obligaties.⁸⁷

Kader 10

Integratie van reputatierisico's in het ICAAP

De ECB heeft bij een instelling gezien dat de reputatierisico's in verband met ESG-aspecten in het interne proces voor de beoordeling van de kapitaaltoereikendheid (ICAAP) zijn geïntegreerd. Aangezien het bedrijfsmodel zich richt op het financieren van particuliere ondernemingen in de opkomende economieën staat de bewuste instelling bloot aan een aanzienlijk reputatierisico in verband met sociale en milieufactoren. Alle klanten worden daarom ingedeeld aan de hand van potentiële negatieve ESG-effecten. Het classificatiesysteem telt vier risicocategorieën, variërend van 'aanzienlijke' tot 'minimale of geen' negatieve ESG-effecten. De instelling wijst een hoeveelheid kapitaal toe die in verhouding staat tot het aantal klanten in elke risicocategorie. Vervolgens wordt aan elke risicocategorie een kapitaalopslag per klant toegerekend. Dat wil zeggen dat de instelling meer kapitaal aanhoudt voor een klant met een hogere risicoclassificatie.

6.4 Beheer marktrisico

Verwachting 10

Instellingen worden gestimuleerd om doorlopend het effect van klimaat- en milieufactoren op de actuele marktrisicoposities en toekomstige investeringen te bewaken en om stresstestscenario's te ontwikkelen waarin klimaat- en milieurisico's zijn geïntegreerd.

Artikel 83 van de CRD schrijft voor dat de bevoegde autoriteiten ervoor zorgen dat er beleidlijnen en processen voor het detecteren, meten en beheren van alle wezenlijke bronnen en effecten van marktrisico worden ingevoerd. Met betrekking tot het marktrisicobeheer houden instellingen er rekening mee dat klimaat- en milieurisico's kunnen leiden tot verschuivingen in de vraag naar en het aanbod van financiële

---

⁸⁷ Kredietinstellingen die portefeuillebeheer- en/of financiële adviesdiensten aanbieden moeten daarnaast voldoen aan de informatieverplichtingen van Verordening (EU) 2019/2088 van het Europees Parlement en de Raad van 27 november 2019 betreffende informatievervalsing over duurzaamheid in de financiële dienstensector, die nader zullen worden toegelicht in nog te publiceren technische normen.

instrumenten (zoals effecten of derivaten) en andere producten en diensten, met alle gevolgen van dien voor de waarderingen daarvan.⁸⁸ Instellingen die beleggen in ondernemingen met een bedrijfsmodel dat als niet-duurzaam wordt beschouwd of die zijn gevestigd in geografische gebieden die kwetsbaar zijn voor fysieke risico's kunnen de waarde van de beleggingen zien dalen als gevolg van veranderingen in beleid, markt sentiment of technologie, of als gevolg van ernstige weersgebeurtenissen of geleidelijk optredende negatieve klimaatveranderingen.

Verwacht wordt dat instellingen bij de beoordeling van het marktrisico minimaal rekening houden met risico's die voortvloeien uit schuldinstrumenten, aandelen en aan aandelen gerelateerde financiële instrumenten in de prudentiële handelsportefeuille, en met valutaposities en risicoposities in grondstoffen in zowel de handelsportefeuille als de niet-handelsportefeuille.

Daarnaast wordt verwacht dat in de beoordeling aandacht wordt besteed aan de volgende subcategorieën van marktrisico: het creditspreadrisico in de niet-handelsportefeuille dat voortvloeit uit posities die worden gewaardeerd tegen reële waarde en tegen kostprijs, alsmede het risico van aandelenposities.

Specifiek voor de creditspreadrisicocomponent van posities in de niet-handelsportefeuille beoordeelt de instelling de relevantie van de creditspread voor alle achterliggende factoren van het totale marktrisico. Dit is onder meer relevant in het licht van een mogelijke abrupte daling van de waarde van financiële instrumenten die zijn uitgegeven door ondernemingen uit sectoren die worden gezien als ecologisch niet-duurzaam en die geen alomvattend duurzaamheidsbeheer voeren. Ook dient de waarde van aandelenposities doorlopend te worden bewaakt om te beoordelen of de waarde ervan negatief is beïnvloed door een veranderde perceptie over het risico dat de uitgevende instelling vertegenwoordigt, in het bijzonder voor wat betreft klimaat- en milieurisico's.

Instellingen die zijn gespecialiseerd in de grondstoffenhandel zijn extra attent op verborgen kwetsbaarheden, waaronder (maar niet uitsluitend) prijs- of waardesprongen van bepaalde grondstoffen die als ecologisch minder duurzaam worden gezien.

Daarnaast is het voor instellingen raadzaam om in de gaten te houden hoe overheden waaraan zij via overheidsobligaties zijn blootgesteld, kunnen worden geraakt door fysieke en transitierisico's.

Met het oog op de specifieke kenmerken van marktactiviteiten kan het uitvoeren van interne stresstests nuttig zijn om de relevantie van klimaat- en milieurisico's voor de handelsportefeuille en de niet-handelsportefeuille beter te begrijpen en in te schatten. Verwacht wordt dat instellingen een rigoureuus programma van stresstests uitvoeren. In die interne stresstests toetsen ze naast andere risico's ook klimaat- en milieurisico's.

---

⁸⁸ Zie ook principes 2 en 7 van de ECB-gids inzake het interne proces ter beoordeling van de kapitaaltoereikendheid (ICAAP).

6.5 Scenarioanalyse en stresstests

Verwachting 11

Van een instelling met wezenlijke klimaat- en milieurisico's wordt verwacht dat deze de geschiktheid van de bestaande stresstests evalueert en de conclusies daarvan in het basisscenario en het ongunstige scenario verwerkt.

Verwacht wordt dat de instelling in het kader van de ICAAP door middel van stresstests een op de instelling toegesneden en grondige evaluatie uitvoert van de kwetsbaarheden.⁸⁹ In de stressscenario's wordt rekening gehouden met alle materiële risico's waardoor het interne kapitaal kan afnemen of die van invloed kunnen zijn op de prudentiële kapitaalratio's. De scenario's worden gebruikt als elementen van het programma van stresstests vanuit zowel het economische als het normatieve perspectief. Voor fysiek risico overweegt de instelling om gebruik te maken van scenario's die aansluiten bij wetenschappelijk onderzoek naar klimaatverandering, zoals die van het IPCC of het IEA. Al deze aspecten komen naar behoren aan de orde in het ICAAP.⁹⁰ Verwacht wordt dat bij de uitvoering van scenarioanalyses en stresstests voor klimaat- en milieurisico's minimaal de volgende aspecten in de overwegingen worden meegenomen:

- op welke manier de instelling te maken kan krijgen met fysiek risico en transitierisico;
- hoe klimaat- en milieurisico's zich volgens verschillende scenario's kunnen ontwikkelen, in het besef dat deze risico's mogelijk niet volledig worden weerspiegeld in de historische cijfers;
- hoe klimaat- en milieurisico's werkelijkheid kunnen worden op de korte, middellange en lange termijn, afhankelijk van het scenario.

Verwacht wordt dat de instelling de veronderstellingen die ten grondslag liggen aan het eigen risicoprofiel en individuele specificaties definieert en dat deze verschillende scenario's toetst, op basis van verschillende combinaties van veronderstellingen. Verwacht wordt dat de instelling in het kader van de kapitaalplanning de kapitaaltoereikendheid toetst op basis van een geloofwaardig basisscenario en ongunstige scenario's die specifiek zijn aan de instelling.

In het ongunstige scenario wordt uitgegaan van ongebruikelijke, maar plausibele ontwikkelingen met voldoende ernstige gevolgen voor de naleving van de voorgeschreven kapitaalratio's.

Volgens de ECB-gids inzake het ICAAP bestrijkt het normatieve perspectief een tijdshorizon van ten minste drie jaar. Van instellingen wordt verwacht dat ze bij de strategische planning naar evenredigheid rekening houden met de ontwikkelingen na

⁸⁹ Zie paragraaf 140 e.v. van de EBA-richtsnoeren inzake interne governance ingevolge Richtlijn 2013/36/EU (EBA/GL/2017/11) en paragraaf 5.4 en 6.5 van de EBA-richtsnoeren inzake verzamelde ICAAP- en ILAAP-informatie met het oog op het SREP (EBA/GL/2016/10).

⁹⁰ Zie artikel 73 van de CRR.

deze minimale planningstermijn als er sprake is van een materiële impact.⁹¹ Verwacht wordt dat instellingen voor klimaat- en milieurisico's een langere tijdshorizon overwegen, aangezien die risico's zich veelal op (middel)lange termijn aandienen. Vooral een langere tijdshorizon zou in stresstests vanuit het economische perspectief kunnen worden toegepast.

Van instellingen wordt tevens verwacht dat ze bij de formulering van scenario's voor herstelplanning rekening houden met de relevantie van klimaat- en milieurisico's voor de bedrijfsonderdelen. Zoals bepaald in de richtlijn herstel en afwikkeling van banken (Bank Recovery and Resolution Directive – BRRD)⁹² houden instellingen met een totaal herstelplan rekening met een reeks scenario's van ernstige macro-economische en financiële stress. Verwacht wordt dat de instelling herstelopties toetst aan de hand van die scenario's om de doeltreffendheid daarvan te bepalen.

6.6 Beheer liquiditeitsrisico

Verwachting 12

Verwacht wordt dat de instelling beoordeelt of wezenlijke klimaat- en milieurisico's tot een netto kasuitstroom of uitputting van de liquiditeitsbuffer kunnen leiden. En zo ja, dat de betreffende instelling dergelijke factoren integreert in het liquiditeitsrisicobeheer en de kalibratie van de liquiditeitsbuffer.

Krachtens artikel 86, lid 1, van de CRD zijn instellingen verplicht om te beschikken over deugdelijke strategieën, beleidslijnen, procedures en systemen voor het detecteren, meten, beheren en bewaken van het liquiditeitsrisico over een passende reeks tijdshorizonten teneinde ervoor te zorgen dat de instellingen voldoende liquiditeitsbuffers aanhouden.

Voor dat deugdelijke liquiditeitsrisicobeheer wordt verwacht dat een instelling rekening houdt met de directe of indirecte effecten van klimaat- en milieurisico's op de liquiditeitspositie.⁹³ ⁹⁴ En dus wordt verwacht dat de instelling beoordeelt of klimaat- en milieurisico's een materieel effect op de nettokasuitstromen of de liquiditeitsbuffers hebben. Blijkt dat het geval, dan verwerkt de instelling dit in het liquiditeitsrisicobeheer

⁹¹ Zie paragraaf 44 en voetnoot 22 van de ECB-gids inzake het interne proces ter beoordeling van de kapitaaltoereikendheid (ICAAP).

⁹² Zie artikel 5, lid 6, van Richtlijn 2014/59/EU van het Europees Parlement en de Raad van 15 mei 2014 betreffende de totstandbrenging van een kader voor het herstel en de afwikkeling van kredietinstellingen en beleggingsondernemingen (BRRD).

⁹³ Direct: na een ernstige fysieke gebeurtenis kunnen klanten geld van de rekening opnemen om bijvoorbeeld reparaties te betalen. De kredietinstelling kan zich dan gedwongen zien een hoog niveau aan activa te verkopen om die uitstromen te dekken (zie "Merkblatt zum Umgang mit Nachhaltigkeitsrisiken", BaFin, 2019, blz. 18). Indirect: banken met een balans die wordt aangetast door krediet- en marktrisico kunnen niet in staat blijken om zich te herfinancieren. Potentieel zou dat tot spanningen in de interbancaire kredietmarkt kunnen leiden (zie "The Green Swan", BIS, 2020, blz. 28). Voorts kan het liquiditeitsrisico van banken toenemen onder invloed van een macro-economische schok die door fysieke of transitierisico's wordt veroorzaakt. Het universum van belegbare effecten kan daardoor versmallen.

⁹⁴ Zie met name principe 4, punt (iv), van de ECB-gids inzake het interne proces ter beoordeling van de kapitaaltoereikendheid (ICAAP), november 2018.

en de kalibratie van de liquiditeitsbuffer. Verwacht wordt dat deze beoordelingen op toekomstgerichte wijze worden uitgevoerd. Er wordt uitgegaan van zowel business-as-usual- als stressomstandigheden. Zeer ernstige, maar plausible scenario's die in combinatie met elkaar werkelijkheid kunnen worden, worden in overweging genomen. De nadruk ligt daarbij op de belangrijkste kwetsbaarheden. Zo kan een instelling de mogelijkheid overwegen dat een idiosyncratische en marktstresssituatie samenvalt met het bewaarheid worden van klimaat- of milieurisico's. Bovendien kan de instelling nagaan hoe de liquiditeitspositie kan worden beïnvloed door een klimaat- of milieuvorval dat gevolgen heeft voor de waarde van de liquiditeitsbuffer. De impact van klimaat- en milieurisico's op regionale liquiditeitsposities is een andere mogelijke afweging, bijvoorbeeld in lokale valuta's, evenals op potentiële operationele en andere belemmeringen voor het verstrekken van liquiditeit aan gebieden waar zich klimaat- of milieugebeurtenissen aandienen.

7 Toezichtsverwachtingen informatieverstopping

Toegang tot informatie is noodzakelijk voor de transparantie binnen financiële instellingen en voor de ordelijke werking van de financiële markten.⁹⁵ Het Europees regelgevingskader voorziet daarom in openbaarmakingsbepalingen die instellingen verplichten om belangrijke informatie over het kapitaal, de risico's en de risicoposities van een instelling te verschaffen, zodat marktpartijen adequaat worden geïnformeerd. Informatie over klimaatrisico's stelt marktpartijen in staat om beter geïnformeerd de fysieke en transitierisico's te beoordelen. Het inzicht van instellingen en beleggers in de financiële implicaties van klimaatverandering kan hierdoor bovendien verbeteren.

Opgemerkt moet verder worden dat de EU-instellingen politieke overeenstemming hebben bereikt over de ontwikkeling van een EU-breed classificatiesysteem (taxonomie) voor duurzame beleggingen. Van instellingen die onder de richtlijn niet-financiële rapportage (Non-Financial Reporting Directive – NFRD) vallen wordt verwacht dat ze in de toekomst nog transparanter worden over de mate waarin de bedrijfsactiviteiten kunnen worden beschouwd als ecologisch duurzaam.⁹⁶ In het kader van de strategie om de basis voor duurzaam beleggen te verstevigen, is de Europese Commissie verder van plan een evaluatie van de richtlijn uit te voeren.^{97 98}

Beleid en procedures informatieverstopping

Verwachting 13 Verwacht wordt dat de instelling in het kader van de prudentiële informatieverstopping betekenisvolle informatie en belangrijke gegevens over de door die instelling als wezenlijk aangemerkte klimaat- en milieurisico's publiceert, die minimaal in overeenstemming zijn met de Richtsnoeren niet-financiële rapportage van de Europese Commissie: aanvulling betreffende klimaatrapportage.

Verwachting 13.1

Verwacht wordt dat de instelling in het beleid inzake informatieverstopping beschrijft welke belangrijke overwegingen ten grondslag liggen aan de beoordeling van het wezenlijke karakter van klimaat- en milieurisico's. De frequentie en wijze van openbaarmaking wordt eveneens vermeld. Uit hoofde van het bepaalde in artikel 431 e.v. van de CRR maken instellingen specifieke informatie die wezenlijk, maar bedrijfseigen of vertrouwelijk is, openbaar. In artikel 432

⁹⁵ Zie titel III van de EBA-richtsnoeren over niet-wezenlijke, eigendomsrechtelijk beschermde en vertrouwelijke informatie en de frequentie van openbaarmakingen uit hoofde van artikel 432, leden 1 en 2, en artikel 433 van Verordening (EU) nr. 575/2013.

⁹⁶ Zie het voorstel voor een verordening van het Europees Parlement en de Raad betreffende de totstandbrenging van een raamwerk om duurzame beleggingen te bevorderen (14970/19).

⁹⁷ Zie richtlijn 2014/95/EU van het Europees Parlement en de Raad van 22 oktober 2014 tot wijziging van Richtlijn 2013/34/EU met betrekking tot de bekendmaking van niet-financiële informatie en informatie inzake diversiteit door bepaalde grote ondernemingen en groepen.

⁹⁸ Grote instellingen met beursgenoteerde uitgaven worden met ingang van juni 2022 eveneens geacht informatie over ESG-risico's bekend te maken, krachtens artikel 449a van de CRR2.

van de CRR wordt bepaald dat informatie wezenlijk wordt geacht indien de weglating of onjuiste vermelding ervan economische besluitvorming zou kunnen wijzigen of beïnvloeden.⁹⁹ Daartoe leggen instellingen vast “op welke wijze ze de door henzelf openbaar gemaakte informatie evalueren en ook op juistheid controleren en hoe vaak dit dient te gebeuren.”¹⁰⁰ Verwacht wordt dat dit beleid ook toelicht op welke manier het wezenlijke karakter van klimaatrisico's wordt beoordeeld.¹⁰¹ Met dit doel wordt in de EBA-richtsnoeren bepaald dat bij het beoordelen van het wezenlijke karakter van een informatiebestanddeel instellingen niet alleen bijzondere aandacht dienen te besteden aan het bedrijfsmodel, de langetermijnstrategie en het totale risicoprofiel, maar ook aan de invloed van de economische en politieke omgeving, de veronderstelde relevantie van informatie voor gebruikers en de relatie van de informatie met recente ontwikkelingen in risico's en openbaarmakingsbehoeften.¹⁰²

Overeenkomstig de EBA-richtsnoeren zijn er geen gemeenschappelijke drempels voor wezenlijkheid.¹⁰³ Verwacht wordt daarom dat de beoordeling van het wezenlijke karakter van klimaat- en milieurisico's wordt uitgevoerd op basis van kwalitatieve en kwantitatieve informatie en dat de reputatie- en aansprakelijkheidsrisico's die zijn verbonden aan de klimaat- en milieueffecten van de instelling daar naar behoren in worden meegenomen. Instellingen worden ook herinnerd aan het advies van de Europese Commissie om klimaatrisico's niet voorbarig met het oog op het langeretermijnkarakter als niet-wezenlijk aan te merken.¹⁰⁴ Instellingen worden erop gewezen dat de openbaarmakingen van wezenlijke risico's moeten voldoen aan de artikelen 433, 434 en 434 bis van de CRR.

Verwachting 13.2

Indien een instelling klimaatrisico's niet-wezenlijk acht, wordt van de instelling verwacht dat deze alle kwalitatieve en kwantitatieve informatie die ten grondslag ligt aan die conclusie documenteert. Volgens artikel 432, lid 1, van de CRR moet informatie voor openbaarmakingsdoeleinden wezenlijk worden geacht indien de weglating of onjuiste vermelding ervan het oordeel of de beslissing van een gebruiker die zich voor het nemen van economische beslissingen op die informatie baseert, zou kunnen wijzigen of beïnvloeden. Daarnaast wordt in de EBA-richtsnoeren bepaald dat wanneer een instelling besluit af te zien van de openbaarmaking van informatie of van een reeks openbaarmakingsvereisten omdat ze deze als niet-wezenlijk beschouwt, de instelling dit duidelijk dient te vermelden.¹⁰⁵

⁹⁹ De in dit deel beschreven verwachtingen hebben uitsluitend betrekking op de prudentiële openbaarmakingsverplichtingen van instellingen en zijn op geen enkele wijze van toepassing op bestaande financiële verslaggevingsnormen.

¹⁰⁰ Zie artikel 431, lid 3, van de CRR.

¹⁰¹ Overeenkomstig artikel 431, lid 3, van de CRR en zoals verduidelijkt in de EBA-richtsnoeren impliceert het begrip 'wezenlijkheid' dat elementen die niet uit hoofde van specifieke bepalingen van de CRR worden verlangd openbaar moeten worden gemaakt.

¹⁰² Zie de EBA-richtsnoeren over niet-wezenlijke, eigendomsrechtelijk beschermde en vertrouwelijke informatie en de frequentie van openbaarmakingen uit hoofde van artikel 432, leden 1 en 2, en artikel 433 van Verordening (EU) nr. 575/2013, blz. 7-8.

¹⁰³ Zie de EBA-richtsnoeren over niet-wezenlijke, eigendomsrechtelijk beschermde en vertrouwelijke informatie en de frequentie van openbaarmakingen uit hoofde van artikel 432, leden 1 en 2, en artikel 433 van Verordening (EU) nr. 575/2013, blz. 4.

¹⁰⁴ Zie de Richtsnoeren niet-financiële rapportage van de Europese Commissie: aanvulling betreffende klimaatrapportage.

¹⁰⁵ Zie paragraaf 19 van de EBA-richtsnoeren over niet-wezenlijke, eigendomsrechtelijk beschermde en vertrouwelijke informatie en de frequentie van openbaarmakingen uit hoofde van artikel 432, leden 1 en 2, en artikel 433 van Verordening (EU) nr. 575/2013.

Als een instelling cijfers, maatstaven en doelstellingen openbaar maakt als van wezenlijk belang, wordt verwacht dat deze daarbij ook de gehanteerde methodologieën, definities en criteria vermeldt of daarnaar verwijst.¹⁰⁶ Dit geldt in het bijzonder als een instelling zich verbindt aan het helpen realiseren van klimaat- en milieudoelen. In dat geval verwacht de ECB ook een uitgebreid overzicht van de impact van de entiteit als geheel. De ECB heeft geconstateerd dat de informatie die thans openbaar wordt gemaakt heterogeen van aard en veelal niet compleet is. In sommige gevallen wordt wel melding gemaakt van beleid om bepaalde activiteiten (niet) te financieren, maar zonder dat daarbij voldoende duidelijkheid wordt gegeven over gehanteerde drempels en welke portefeuilles het betreft. Instellingen worden niet alleen aangespoord om bij te dragen aan het bereiken van klimaat- en milieudoelen, verwacht wordt ook dat ze uitgebreide en betekenisvolle informatie ter zake verstrekken. Van een instelling die op basis van het financieringsbeleid toezigt om bepaalde sectoren of activiteiten niet meer te financieren of die financiering te beperken wordt vervolgens verwacht dat deze de omschrijving van de betreffende activiteiten en streefdoelen bekendmaakt, met inbegrip van datums en uitstaande volumes per geografisch gebied. Ook wordt van instellingen verwacht dat ze communiceren over de geboekte vorderingen richting de realisatie van die doelstellingen, over de governance van de interne bewaking en de relevante methodologische aspecten, met name de criteria die zijn gebruikt voor het identificeren van tegenpartijen waarop het financieringsbeleid betrekking heeft en de reikwijdte van de betrokken zakelijke relaties. Van die instellingen wordt tevens verwacht dat ze in de rapportage over de bijdrage aan het bereiken van milieudoelen alle bedrijfsonderdelen meenemen, met inbegrip van de blootstellingen als geheel.

---

¹⁰⁶ Volgens artikel 432, lid 1, van de CRR moet informatie voor openbaarmakingsdoeleinden wezenlijk worden geacht indien de weglating of onjuiste vermelding ervan het oordeel of de beslissing van een gebruiker die zich voor het nemen van economische beslissingen op die informatie baseert, zou kunnen wijzigen of beïnvloeden.

Figuur 1

Aanbevelingen Task Force on Climate-related Financial Disclosures (TCFD)

Governance	Strategie	Risicobeheer	Maatstaven en streefdoelen
Beschrijf hoe de organisatie klimaatrisico's en klimaatkansen beheert.	Beschrijf de actuele en potentiële impact van klimaatrisico's en klimaatkansen op de bedrijfsactiviteiten, de strategie en de financiële planning van de organisatie voor zover die impact materieel is.	Beschrijf hoe de organisatie klimaatrisico's identificeert, inschat en beheert.	Beschrijf welke maatstaven de organisatie gebruikt om klimaatrisico's en klimaatkansen te beoordelen.
Aanbevolen informatieverstopping			
a) Beschrijf hoe de raad van bestuur klimaatrisico's en klimaatkansen overziet.	a) Beschrijf de klimaatrisico's en klimaatkansen op korte, middellange en lange termijn die de organisatie heeft geïdentificeerd.	a) Beschrijf de processen van de organisatie om klimaatrisico's op korte, middellange en lange termijn te identificeren en in te schatten.	a) Beschrijf welke maatstaven de organisatie gebruikt om klimaatrisico's en klimaatkansen te beoordelen in het kader van haar strategie en risicobeheerproces.
b) Beschrijf de rol van het management bij het beoordelen en beheren van klimaatrisico's en klimaatkansen.	b) Beschrijf de effecten van klimaatrisico's en klimaatkansen op de bedrijfsactiviteiten, de strategie en de financiële planning van de organisatie.	b) Beschrijf de processen van de organisatie voor het beheren van klimaatrisico's.	b) Beschrijf de scope 1-, scope 2- en – indien van toepassing – scope 3- broeikasgasemissies en daaraan verbonden risico's.
	c) Beschrijf de weerbaarheid van de strategie van de organisatie, rekening houdend met verschillende klimaatscenario's, waaronder een scenario met een temperatuurstijging van 2°C of minder.	c) Beschrijf hoe processen voor het identificeren, inschatten en beheren van klimaatrisico's zijn geïntegreerd in het algemene risicobeheer van de organisatie.	c) Beschrijf de streefdoelen die de instelling gebruikt om klimaatrisico's en klimaatkansen te beheren, alsmede de prestaties aan de hand van de streefdoelen.

Bron: TCFD.

Inhoud informatieverstopping klimaat- en milieurisico's

Verwachting 13.4

Verwacht wordt dat instellingen klimaat- en milieurisico's die financieel van wezenlijk belang zijn openbaar maken overeenkomstig de Richtsnoeren niet-financiële rapportage van de Europese Commissie: aanvulling betreffende klimaatrapportage. In deze aanvulling zijn de aanbevelingen van de Taskforce on Climate-related Financial Disclosures (TCFD) verwerkt en worden aanwijzingen gegeven die in overeenstemming zijn met de richtlijn niet-financiële rapportage. De verwachte informatieverstopping wordt onderverdeeld naar vijf hoofdaspecten: bedrijfsmodel, beleid en due diligence, resultaten, risico's en risicobeheer, en KPI's. In dit verband worden instellingen herinnerd aan de verwachtingen van de ECB ten aanzien van het bedrijfsmodel en de -strategie, de governance en het risicobeheer zoals beschreven in deze gids.

Verwachting 13.5

Verwacht wordt dat de instelling de scope 1-, scope 2- en scope 3-broeikasgasemissies¹⁰⁷ voor de hele groep bekendmaakt. Hoewel de aanpak in overeenstemming dient te zijn met het broeikasgasprotocol,¹⁰⁸ zoals voorgeschreven in de aanvulling betreffende klimaatrapportage van de Europese Commissie worden instellingen aangemoedigd om een gedetailleerde aanpak te kiezen voor het meten van koolstofemissies. Dat kan bijvoorbeeld inhouden dat per project de koolstofintensiteit van portefeuilles van grote ondernemingen wordt gemeten. Voor vastgoedportefeuilles zou dat dan per object het feitelijke energieverbruik of het energie-efficiëntielabel zijn. Verwacht wordt dat de instelling de daarvoor gebruikte methodieken en veronderstellingen meldt of daaraan refereert. Van instellingen wordt verwacht dat ze het volgende bekendmaken:¹⁰⁹

- het bedrag of het percentage aan CO2-gerelateerde activa in elke portefeuille in miljoen EUR of uitgedrukt als percentage van de actuele waarde van de portefeuille, en voor zover mogelijk een toekomstgerichte beste schatting van dit bedrag of percentage gedurende de planningshorizon;
- de gewogen gemiddelde koolstofintensiteit van elke portefeuille, voor zover er gegevens beschikbaar zijn of redelijkerwijs kunnen worden geraamd, en voor zover mogelijk een toekomstgerichte beste schatting van dat gewogen gemiddelde gedurende de planningshorizon;
- het volume blootstellingen naar sector van tegenpartijen, en voor zover mogelijk een toekomstgerichte beste schatting van dat volume gedurende de planningshorizon;
- de blootstellingen aan kredietrisico en de volumes van gestelde zekerheden per geografisch gebied/land van de locatie of de activiteit of de zekerheid, met vermelding van de geografische gebieden/landen die sterk aan fysiek risico zijn blootgesteld.

Verwachting 13.6

Verwacht wordt dat de instelling de KPI's en KRI's die deze gebruikt in het risicobeheer en voor de formulering van de strategie bekendmaakt, naast de actuele prestaties aan de hand van die indicatoren. In overeenstemming met de aanvulling betreffende klimaatrapportage van de Europese Commissie en de belangrijkste beleidsboodschappen van de EBA wordt van instellingen verwacht dat ze de gehanteerde maatstaven bekendmaken, waaronder relevante streefdoelen en de actuele prestaties van de instelling aan de hand van die streefdoelen. Verwacht wordt dat de instelling de bestendigheid van de strategie op de korte en (middel)lange termijn beschrijft aan de hand van die maatstaven en op basis van verschillende klimaatscenario's.

Verwachting 13.7

Verwacht wordt dat de instelling expliciet de noodzaak voor nadere informatieverschaffing overweegt. De ECB moedigt financiële instellingen aan de

¹⁰⁷ In de interpretaties van de ECB omvatten scope 3-emissies onder andere de emissies van de activa (gefinancierde uitstoot) van de instelling.

¹⁰⁸ Zie het [Greenhouse Gas Protocol](#).

¹⁰⁹ Zie bijlage 1 van de Richtsnoeren niet-financiële rapportage van de Europese Commissie: aanvulling betreffende klimaatrapportage.

informatieverstrekking over milieurisico's te verbreden. De risico's voor financiële instellingen komen immers voort uit een heel scala milieufactoren, zoals watertekorten, biodiversiteitsverlies, schaarse hulpbronnen en vervuiling. Omdat informatieverschaffingskaders en de behoeften van marktpartijen op dit gebied een snelle ontwikkeling doormaken, wordt instellingen sterk aangeraden de informatieverschaffing actief te verbeteren.

Kader 11

Uit de praktijk: overzicht openbaarmakingen conform aanbevelingen TCFD

De ECB heeft bij een bank een overzicht gezien waarin de afstemming op de afzonderlijke TCFD aanbevelingen schematisch werd weergegeven. In dat overzicht zijn de informatie en de specifieke onderdelen te vinden die in overeenstemming zijn met de aanbevelingen van de TCFD.

Tabel A

Gestileerde overzichtstabel

Categorie	Aanbeveling TCFD	Verwijzing naar informatieverschaffing instelling
Governance	a) Beschrijf hoe het leidinggevend orgaan toezicht uitoefent op klimaatrisico's en -kansen.	Document X, blz. ABC
	b) Beschrijf de rol van het management bij het beoordelen en beheersen van klimaatrisico's en -kansen.	Document X, blz. ABC
Strategie	a) Beschrijf de klimaatrisico's en -kansen op korte, middellang en lange termijn die de instelling heeft geïdentificeerd.	Document Y, blz. ABC
	b) Beschrijf de effecten van klimaatrisico's en -kansen op de bedrijfsactiviteiten, de strategie en de financiële planning van de instelling.	Document Y, blz. ABC
	c) Beschrijf de weerbaarheid van de strategie van de instelling, rekening houdend met verschillende klimaatscenario's, waaronder een scenario met een temperatuurstijging van 2°C of minder.	Document X, blz. ABC
Risicobeheer	a) Beschrijf de processen van de organisatie voor de signalering en beoordeling van de klimaatrisico's.	Document Z, blz. ABC
	b) Beschrijf de processen van de organisatie voor het beheer van klimaatrisico's.	Document Z, blz. ABC
	c) Beschrijf hoe de processen voor de signalering, beoordeling en het beheer van klimaatrisico's in het algemene risicomanagement van de organisatie zijn geïntegreerd.	
Maatstaven en streefdoelen	a) Maak bekend welke maatstaven de organisatie gebruikt om klimaatrisico's en -kansen te beoordelen in het kader van de strategie en het risicobeheerproces. Beschrijf de processen van de organisatie voor de het beheer van klimaatrisico's.	Document X, blz. ABC
	b) Beschrijf de scope 1-, scope 2- en, indien van toepassing, scope 3-broeikasgasemissies en daaraan verbonden risico's.	Document X, blz. ABC
	c) Beschrijf de streefdoelen die de organisatie gebruikt om klimaatrisico's en -kansen te beheren, alsmede de prestaties in vergelijking met de streefdoelen.	Document Y, blz. ABC

Literatuur

ACPR, “Analyses et synthèses: Les groupes bancaires français face au risque climatique”, 2019.

BaFin, “Merkblatt zum Umgang mit Nachhaltigkeitsrisiken”, 2019.

DNB, “De Nederlandse financiële sector veilig achter de dijken? Een nadere verkenning naar klimaatgerelateerde financiële risico's”, 2017.

DNB, “An energy transition risk stress test for the financial system of the Netherlands”, 2018.

DNB, “Op waarde geschat? Duurzaamheidsrisico's en -doelen in de Nederlandse financiële sector Sustainability risks and goals in the Dutch financial sector”, 2019.

DNB, “Integration of climate-related risk considerations into banks' risk management”, good practice-document, 2019.

EBA, “Action Plan on Sustainable Finance”, 2019.

ECB, “Financial Stability Review”, May 2019.

EEA, “Climate change, impacts and vulnerability in Europe 2012: An indicator-based report”, EEA, 2012.

ESRB, “Too late, too sudden: Transition to a low-carbon economy and systemic risk”, 2016.

IRENA, “Stranded assets and renewables. How the energy transition affects the value of energy reserves, buildings and capital stock”, 2017.

NGFS, “A call for action: Climate change as a source of financial risk”, 2019.

NGFS, “Technical supplement to the First NGFS comprehensive report”, 2019.

NGFS, “Guide for Supervisors: Integrating climate-related and environmental risks in prudential supervision”, nog te publiceren.

NGFS, “Requirements for scenario-analysis”, nog te publiceren.

OESO, “Guidelines for Multinational Enterprises”, 2019.

OESO, “The economic consequences of climate change”, 2015.

OESO, “Due Diligence for Responsible Corporate Lending and Securities Underwriting – Key considerations for banks implementing the OECD Guidelines for Multinational Enterprises”, 2019.

TCFD, “Technical supplement: The Use of Scenario Analysis in Disclosure of Climate-related Risks and Opportunities”, 2017.

© Europese Centrale Bank, 2020

Postadres: 60640 Frankfurt am Main, Duitsland

Telefoon: +49 69 1344 0

Website: www.ecb.europa.eu

Alle rechten voorbehouden. Reproductie voor educatieve en niet-commerciële doeleinden is toegestaan op voorwaarde dat de bron wordt vermeld.